VJETA V. — KORRIK-GUSHT 1924. — Nr. 7-8.

Hylli i Dritës

Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.
(-II ad Cor. III, 17-).

1. Na protestojmë Fq. 217
2. Reforma arsimore në Shqypni 227
3. Mémoire historique 244
4. Rreth nji çashtjet kryesore per Shqypni 248
5. Kangë Kreshnikësh — Martesa e Halilit 257
6. Rivista e Shtypit 282
7. Lajme 299
8. Bibljografi 311

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

SHKODER
Shtypshkroja Franciskane
1924.

Ky blê âsht 96 faqesh

nji dishmi tjeter, pra, se na jemi tuj ba ç' mos per me u kapë njaty kû u patem dhanë fjalen lexuesve t'onë, të cillvet u lajmojmë edhe se Numrat tjerë kan me dalë jo mâ per dy muej, por sejcilli muej ká me pasë Numrin e vet. Veç çka se masi na prej anes s' onë jemi tuj ba ç' mos per me kondendue lexuesat e me u dalë hakut, kishim me dashtë qi edhe ata t'u diftojshin ma të kujdesëshem në të paguem të pajtimit.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Na protestojmë.

Sot, qi jemi tuj nisë me e shtrî ket artikull, Kalendari shênjon daten 16 Gusht, e deri sa ky numer të bâhet per me u kênë dà lexuesave, nuk e dìm se ç' ka ka me sjellë koha. Na po marrim para sysh vetem ndollìt e ditës e mas ktyne po napim edhe gjygjin t' onë.

Posta e pardjeshme, nder sa tjera, na ka sjellë edhe fletoren „Dajti" Nr. 43, në të cillen, nen titullin: „Kongresi Arsimuer", lexojmë edhe kto fjalë: „Mbas nji bisedimi të gjatë qi arsimi të jet mi baza demokratike komtare edhe qi shkolla shqipe të jetë e përbashkët më ç'do vênd e në ç'do pikpamje, oratorët qi mprojten këta dy pika kjen Z. Z. Xhevad Korça, Sali Çeka, M. Vokshi, Kiço Kota, Aleksander Xhuvani, Jani Minga, edhe u pranue prej gjith kongresistve, per veç Ndue Palucës e Kolë Margjinit, të cilët kjen të shtërnguem prej s' dië se kuej së jashtmit".

Se deri kû mund të jèt i vertetë ky lajm na nuk po kemi rasë me rmue, por masi fletorja në fjalë botohet në Tiranë e, per çka duket, âsht në marrëdhânje të ngushtë me shumicen e pjestarëve të Kongresit, na e muerem njashtû si kujtojmë se mund mênret e pershtypja qi na bâni âsht, se Kongresi ka me pasë marrimin qi meriton.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Kuer parvjet në Tiranë mlidhej nji Kongres kso dore e paraqitte at programin e rì per shkolla, qi me shqype „klasike“ të veten sa s' kje tuj bâ të plasëshin gazi deri gurët e ndertesëve shkollore, nuk na e mêrrte mâ mêndja se lojë aso dore mund persriteshin aq shpejt në ket Shqypnìn t' onë, pse, çka kjoshin Kongreset per nji palë! Por ç' t' u bâjsh pûnve! Difficile est satiram non scribere, ka pasë thânë romaku i hershem. Veç çka, se do lojë të persrituna aq shpesh, duen shikjue me nji sy tjeter, pse ç' ka shkruen „Dajti në gaz“ shi n' at numer 43, tuj thânë: „.... sado qi s' janë aq të rrezikshem, por janë feodal qi ç' kè me ta: Kleri.... të cilët s' kan qenë msue me sundue e si i thonë fjalës: kur u bâ jevgu pashë vrau t' atn.... lufta ma e madhe ka per të qenë me kta....“ janë dishmi e kjarët e nji mentalitetit qi, tuj frymsue, mjerisht, edhe veprime tjera, të cillat kishte me u dashtë t' a ruejshin gjithmonë at serjozitetin e vet, mprojtë, ndoshta, edhe prej kuej s' kishte me u dashtë aspak, nen ftyrë të nji „demokracís komtare“, nuk kan per qellim kundershtimi Klerin, aq sa elementin katolik, qi në Kler njef e çmon pionierët e jetës së vet nen ç' do pikëpamje.

Nè në njanen ânë na vjen mirë qi disa zotni kan nisë me e hjekë masken e kishim me dashtë tuj u vû duert syvet, me ndêjë pa zâ e me i lânë qi t' i qesin të tana, por kahë sot në Shqypnìn t' onë, me gjith garantìn e lirìs, kû mâ kjartas, kû mâ msheftash, por gjithnji skutave e birave, mundohen nji palë me qitë nji farë kushtrimi kundra kalajet të Kshtenimit, shi nder kto kohë ku

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

nevoja e nji bashkëveprimit ndîhet mâ fort se askurr, tuj ardhë me na prekë në visare mâ të çmueshme të religionit e të shkollës, na nuk mund të rrim pa e folë çiltas fjalen t' onë, tuj dishmue se njaj qi na prekë në barí, aj ka per qellim të shperdàmt e grigjës e grigja e Krishtit jemi na të Kshtênët, qi prej të Lumit marrim edhe lumnisht êmnin, e barìt i kemi pasë gjithmonë në Kler.

Na, disave prej „inteligences" komtare kishim me dashtë me u thânë: Ç' të keq keni pasë prej Kshtênimit e ç' dam i suellen komit shkollat e kshtêna, qi jeni kapë aq tel kundra tyne? I kshtênë don me thânë i Krishtit, e msimet e Krishtit e kan themelin në Dashtnì e në Drejtsì, mprojën gjân, mprojën nderen, mprojën auktoritetin. Çë frigë keni prej Kshtenimit?

Doni me çpallë luftë? Kler e Kshtênim gjinden në Shqypnì tash gati dymî vjet, e kan pà mizorë gjithfarësh tuj tiranizue në njimî mndyrë barbare, por nuk e kan ndî kurr at fjalë bejlegu, qi nisë me u perhapë sot prej Tirane. Po a njimend se mas gjith flîve të bâme, mas gjith gjakut të derdhun, mas gjith luftave qi na shkretnuene e na bâne krahinen mâ të vorfnen e Shqypnìs, nuk paskena kênë per tjeter e paskemi metë gjallë veç sa per me ndî fjalen luftë, prej njatyne qi na dishmohen vllazen? As mos të kujtojë kush prej tyne se na i tremena ndonjak asajë fjalë: s'ka krahinë mâ të msueme per qindresë, e kundershtarëve u siellena trimnisht me nji: mos u kjoshim falë: por na duhet me protestue per guximin e tyne, tuj vrojtë se me kaq nuk damtojnë çashtjen e Kshtenimit, qi prej salvimesh ka dalë gjithmonë mâ i fortë, por damtojnë

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

çashtjen komtare e cilla, po vijuene disa me bâ si janë tuj bâ, mund kompromètohet randë fort e at herë nuk dìm se kush kà me kênë aj qi dahet mâ keq.

Sa per jevg e Pashallarë, na të Shkodres nuk kemi dashtë me diejtë gjâ kurr: âsht Tirana qi e ka rekordin e t' a majë; vetem deshtem me thânë se ajo fjala e moçme ka ndrrue, si po na thonë, e tashmâ tingllon kshtû: kuer pasha u bâ jevg, vrau vedin.

Jo, na Katolikët e Shqypnìs nuk e kemi pasë kurr në zakon me u tall aty kû na ka lypë atdheu e feja; s' do t' a bâjmë as mas sodit. Nji çetë kundershtarësh, per tash e vogel, don me na vrà bash në zêmer. Duen me na gzue me shkollë lajke, me shkollë të shkputne prej Kishet, si jânë në Francë, kû shum krahina të mjerueme kan lakue tash mâ kahë ateizmi, nuk njofin mâ Zot. A ka kush çka ndîn? Dashkan me ardhë per nè dit nder të cillat na u dashka me ndêjë me mêndue a kemi me mujtë mâ me bàrt lirisht emnin e ndershem e të lumnueshem qi barim tash dymî vjet, a kemi me mujtë mâ me u thirrë: Katolikë shqyptarë? Prej Tiranet po na lajmojnë se po. Kler e Kshtenim perbâjnë nji unitet. Luftë Klerit don me thânë luftë Kshtênimit: pra, na u dashka me u shterngue.

Të sugurtë se pjesa musulmane e ortodokse, qi âsht edhe ajo e prekne, ka me bâ hapat e vet prane auktoriteteve kompetente, na ktû jemi tuj folë vetem nen piktpamjen katolike sidomos edhe jise, se kjo mâ po shifet çiltas, mâ të mârrunit në sy prej kundershtarësh po jemi na.

Fjalët e ndonji fletores, e mâ i pari vêndim i Kongresit Arsimuer në Tiranë na ngushtojnë të ja paraqesim

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

vedit gjith gjêjen, të parashofim rreziqet e kshtû, të lidhun tok, të mund u dishmojmë kundershtarëve se nuk jemi kurrkund ata qi na kujtojnë. Prandej, tuj lânë per mâ vonë çashtjen e luftës kundra Klerit, po mârrim vetem shenjim, tuj protestue, per fjalë satanike me të cillat fletorja „Dajti“ ka guxim me barasue të Parët e fès s' onë me gjakpisat e Shqypnís, e po kalojmë në çashtjen arsimore, tuj protestue kundra atentatit të mkamunit të shkollave lajke, n' emen të p r i n d v e katolikë, n' emen të f m î v e t' onë e n' emen të s h k o l l a v e t' ona.

Fmija âsht fryt i kandshem i landës së bekueme, qi âsht martesa, fmîja âsht nâmi, âsht ndera, âsht gzimi i prindvet, por âsht per ta edhe shkas kujdesesh fort të mdha, pse ndaj fmîn prindja ka detyrë shum. Prindja e kan me detyrë me ruejtë e me majtë trupin e njomë të fmîs deri në shdrivillim të plotë të tin, me ndimue të zhvillohen në tê fuqit e shpirtit, qi shisja e vullndesa të gatohen me kohë per luftat e jetës: natyra e Qiella ja vên prîndës kto detyrë, detyrë të cillat do të rregullohen mbas njatyne diftimeve qi Zoti desht me i bâ nierit per kahë të marët e jetës. Sikuerse âsht e vertetë se prindja jânë vegel në dorë të Zotit per krijimin e fmîs, njashtû âsht e vertetë se prindja e kan per detyrë shêjte me e rritë fmîn per të Naltin Zot. Kjo detyrë per të gjallë të tyne nuk mund kalojë në tjeterkêndin. Prindet kan me mujtë me grishë nierz tjerë si bashkpuntorë, por pergjegjesija e vertetë para shoqnijet të nierzvet e para Zotit ka me kenë gjithmonë e tyne. E kjo pergjegjesi âsht e madhe fort. Po deshtem në Shtet me pasë nierz si kush, po deshtem me

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

pà në Kishë besimtarë të vertetë, na do të rregullojmë veprimin familjàr, pse prej kti veprim rrjedhë gati krejt pûna. E prindja do të mêndojnë edhe se ka me ardhë nji ditë në të cillen vetë Zoti ka me u thânë: Pergjegjuni per fmî, qi un kam pasë lânë në dorë. Prandej, pra, pse prindja kan detyrë të randa, do të ken edhe t a g r e qi të mund krahasohen me to. Mâ parë nji herë tagrin e mirërritjes, garantue prej Zotit e qi s' mund jau perkasë kush. Kuer të mundohet kush, pra, me i pengue në ket tager, a, çka âsht mâ zì, me i ngushtue me i çue fmîn nder shkolla afetare, bân nji dhunë me të cillen dishmon se kishte me dashtë, po të mujtte, me shlye tagret e natyrës. Prindt me ndergjegje kan kujdes të madh fort qi fmija në kohë të njomë të veten të njofë e të çmojë të Vertetat e fès e t' ushtrohet në çka i lypë rreligioni; çka prindja vetë ka trashigue prej të parve e ka çmue gjithherë, mundohet me ja lânë trashigim të kandshem e të çmueshem edhe brêznivet t' ardhshme. Sidomos per kahë jeta e nânës na ndeshena nder çase të cillat asajë i bjen nji hije si e minatyrshme, kuer shênjon fmîn në ball me shêj të Krygjës, kuer i flet per të haltin Zot, per lumnì të qiellvet. Me të dridhun në zêmer pret prindja diten në të cillen fmija i nj[illegible]më, tuj dalë prej shpijet, drejton gjurmët e para kahë shkolla, shoqnue me tjerë, qi ndoshta nuk jânë aq të tuejtun se aj. Shka deri tash jau mushte zêmren ishte sigurija e plotë, se nder shkollë t' ona, si në nji kishë, manet gjall drita e fès. Po a do të ndrrojë tash pûna? Do të shkinet nder shkolla drita e fès? Do të mungojë në shkollë ç' ka nder familje âsht diell jete? Por ka edhe mâ — pse kto provë të mka-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

munit të shkollve afetare kan per qellim perçudnimin e popullit t' onë tuj perplasë masen e rè nder lamije të perllosuna t' ateizmit — po a mos sodit shkolla do të lêka mas dore, do të mlueka, do të bâka me hupë, çka prindja, tuj diejt se ç' pergjegjësi kan, u munduene me mjellë në zêmer të fmîs? E çka kan me kênë familjet t'ona kuer fmija të mârrë msime qi jânë në kundershtim të plotë me parime qi ndjekin prindja? Çka ka me ndollë kuer ateizmi të nise me bâ të veten? A nuk don me thânë kta se tuej veprue kso dore, qellimi i nji palve nuk âsht tjeter veç me vorrue auktoritetin mâ shêjt? Me da zêmra, të cillat jânë krijue per me rrahë si t' ishin nji e vetme? Me bàrt e me shtî mrêndë nder familje dasin e shgatrrimin? Njaj qi mundohet per nji shkollë afetare, per nji shkollë lajke aj damton e prekë aq randë nder tagre mâ shêjte të prindve e vepron aq me pandergjegje, sa kjo pûnë na duket se mund do të ndollte vetem në ndonji skaj bote kû të gjimojë nji popull në shkallen mâ t' ulten e barbarizmit.

Edhe mâ teper protestojmë kundra shkollave aso dore n' i n t e r e s ë t ë m a s e s s ë r è qi nuk do të trathtohet prej kuej e qi per çka i perket rreligionit âsht unshem e etshem e rreligionin e man porsi të miren mâ të çmueshmen qi kà mî tokë.

Si guri qi natyrisht âsht i terhjekun kahë qandrra e tokës, njashtû nieri âsht i terhjekun prej Zotit qi âsht qandrra e të kenunit të tì, qandrra e dishireve të tija. T' a dishmojë filozofija moderne e rreligionit. Vetë etnografija jo veç se s'ka mujtë me e qitë poshtë fjalen e Ciceronit, se s'ka popull pa rreligion, por ju desht me e vertetue edhe madh-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

nisht fort. Ateizmi âsht e ka per të metë nji monstrum, nji perbindsh e kurrgjâ tjeter.

Kush prej msuesash ka pasë nafakë me drejtue fmî të paprishun neper vrrîjet e blerta të rreligionit, aj mund na dishmojë se sa me të knaqun e bâni at sherbim. Aty ndritë syni, aty mênde e zêmer nepen mas njatyne idealeve, qi plot fuqi e plot dashtni, na pershndeten khâ poshtë, na grishin atje nalt kahë mâjet mâ t' eprat e heroizmit.

Por edhe mârrë objektivisht pûna, religioni per fmî âsht e mira mâ e madhja mî tokë. Më sa Grekë e Romakë mujten me mëkamë nji jetë shtetnore pa Zot e pa sherbim ndaj Zotin, aq e mâ pak mund mkamet mirërritja pa religion. Padija se kishte rritë shkollarët e vet pa rreligion çoj nji Sokrates në gjygj e mrrîjti me i sjellë edhe laikun e dekës. E prà Ateniezët e asajë kohë ishin në të ràm. Por shì kta të ràm jau çili syt mâ mirë.

Por ç' se Krishti u duk mî tokë e me dritë t'Unjillit pertrîni ftyren e tokës, vetem nji fanatik i kalbtë mund mohojë të kênunt e nji fuqis krejt të jashtzakonshme e të frytshme në religion t' onë. Sidomos per fmî. Qysh kuer i gzon toka tagret e plota të jetës? Ndei kohë para Krishtit interesët shtetnore ishin verigat me të cillat randohej gjithkush. E sidomos tagret e fmîs nuk i pat njoftë as atdheu, as baba. Të çmuemt e vehtiet së fmîs u garantue vetem me msimin e Krishtit. Unjilli âsht magna charta e tagreve të fmîs. E prandej na duem qi fmît t' onë nder shkolla të xânë mâ parë se kurrgjâ me shkue te Krishti e me mujeke msimet shêjte të tijat.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Masi mas gjygjit edhe të historìs rreligioni gjithmonë e gjithkund ka kênë perkrahësi mâ i miri, më nji qi shkolla afetare ka rrenue popujt, ka rrxue auktoritetin, ka perçudnue doket, s'âsht me u kapë aq me mnì të terbueme kundra kishet e kundra shkollave të kshtêna. Por na Katolikët e shikjojmë pûnen edhe nen nji pikëpamje tjeter. Asht tuj u gatue nji atentat kundra gjithshkafes qi na kèm per zêmer, kundra masës së rè, kundra rreligionit. Po të rrishim na sot pa zâ, mos t' u lidhshim na tok si t' ishim nji njeri i vetem, per me u dalë zot shkollave t' ona, na kishim me u njehë si bashkëpuntorët e atyne qi duen me na i grabitë kto të mira, kishim me kênë gjakëst e fmîve t'onë.

Së mramit na protestojmë kundra shkollave lajke a afetare n' interesë të s h k o l l ë s, të veprimit shkolluer e të msuesëvet.

Secilla shkollë ka per qellim moralin e vehtjes së fmìs e msimin harmonik të njatyne degëve dijet qi mund dishrojë nieri me pasë per nji jetë të marë. Si njana si tjetra pûnë lypin nji lavrim plot kujdes të rreligionit. E per nè vehtja e Krishtit âsht qandrra e gjith msimeve t' ona. Tregimet e tija, msimet e tija diftojnë rrugen e sugurtë per ç' do gjêje jete. Në vend të Lumit na nuk mundena, nuk kem si me vû tjeterkendin.

Qellimi i msimit e lypë mandej edhe ky religionin, pse landa e msimit ka nevojë per nji bashkëqandrrim të fortë. Mallkimi i shkollës moderne âsht me diejtë pak në gjithçkafen, kurrkund me themel, nji mozaik perbâ prej copash e rrypinash të vertetet. Tuj pa se si veprohet sot

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

nder shum shkolla, kishte me na u dashtë me ja qitë para vedit menden e nierit porsi nji raft me shum syza, ka nji syzë per sà lândë qi msohen.

Arsimi lypet të kèt parime gjallnore e bashkuesë, kû të mund perqandrrohen si në nji pikë gjith elementat e dijes. Por na ket perqandrrim nuk mund e gjêjmë njeti veç në religion, pse religioni âsht mjaft i fortë, sa me i bàrt landët të tâna: në dritë të rreligionit gjithçkafja kà vlerë.

Edhe n' emen të m s u e s ë v e thame se lypim qi religioni të xân nder shkolla vendin qi i perket, vêndin e parë, pse prej religionit msuesi mêrr shkas me pûnue e me u bâ edhe flî me të knaqun të zêmres. Asht i bukur mendimi: po punoj per atdhè, po veproj per dobìn e atyne qi m' kjene lânë në kujdes, s' due me e kursye vedin per me i dhânë shkas perparimit të kulturës. Por âsht fort mâ i naltë mendimi i kshtênë: un punoj per lumnì të Zotit, bashkëveproj në mretnì të Zotit, derdhi mund e djersë e shperblimin mâ të çmueshmin e pres prej Zotit. E, po hîni kshtû msuesi si nji lajmtàr i Zotit në shkollë, vehtja e tì e msimet e tija kan nji randsì fort mâ të madhe. Kuer Mojzehi ulej prej malit, ftyren e tì e rrethoj nji dritë qielle, e populli kqyri kahë aj me nderim. Në mâje të Sinajt njitet edhe msuesi nder orë të religionit, prej andej bjen rrasat e ligjës, qi, shkrue prej dorët të Zotit, në të katertin urdhnim bâhen mjnoje e sigurtë e auktoritetit të msuesit.

Kuer tash pak muej pershkonej revolucjoni neper viset e Shqypnìs, na kje perfole me fjalë edhe mjaft të ku-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODËR (2018)

mueshme, agimi i nji kohës së rè. Na u bâne syt ujë tuj kqyrë kahë horizonti. Nuk don me u dukë kund dritë, jo veç, por dàn si të dote me ra gjithshkafja në terr per rreth ktì atdheut t' onë të dashtun. Shkojnë tuj u shkimë hyll mas hyllit. Po a do të shkimet edhe nder shkollë t' ona njajo dritë qi, tuj na shkputë prej ateizmit modern, na drejton kahë Betlemi? Fmît t' onë i duem afer Krishtit e me Krishtin: s'kà fuqì mî tokë qi mund na shkpusë prej tì. Krishti âsht dritë e ajo dritë do të ndrisë e do t'i gzojë shkollat t' ona sot e pergjithmonë.

Reforma arsimore në Shqypni.

Ligjìratë e Atë Gjergj Fishtës, O. F. M.

(vijon prej Nr. 5-6).

Tue marrë, pra, para sysh vetem detyren qi kà Qeverija, me sugurue qetsìn e permbrendshme, na shofim se c r e d i t - i i votuem prej Kshillit Ministerial per Ministrì t' Arsimit âsht mâ i madh, se e lypë interesia e vertetë e Shtetit, shka do të thomë na per ket c r e d i t, po vûem n' oroë nevojen e Punve Botore në Shqypni? Oh! po, se kushdo qi m' njanen anë shef se m' ç' hall janë rrugat e mjetet tjera të perpjekunit ktû nder në, e m' tjetren anë soditë cifrat e nalta të b u g d e t i t të Arsimit, pernjimend

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

do të thotë, se Ministrat t' onë nuk e kuptojnë jeten civile ashtû, si e kuptojnë popujt e gjytetnuem t' Europës. Ju e dini, Zotnì të Ndershem, e sypri e çeka edhe vetë, se nieri jeton në shoqní civile jo per me zânë me kndue e me shkrue, por per me pasë nihmen e uhazshme e nierzve tjerë, pa të cillen nihmë aj as do të mujte me rrnue as me u perfekcjonue. Prandej shêji mâ i parë e mâ i sugurtë i shkallës s' gjytetnimit të nji populli janë rrugat e mjetet tjera të perpjekunit, pa të cillat s' kishte me pasë interese të perbashkta as Atdhè. Atdheu nuk perbâhet me dekrete, si mund t' a mendojnë, ndoshta, Zhon-Turqit, por sidomos prej intereseve të perbashkta e prej do relacjoneve tjera, qi burojnë prej të perpjekunit të nierit me nieri — Arsyja pra e lypë, qi, sadopak e sidomos tash s' pari, nji e 60 % të b u g d e d i t e Shtetit të lêhet në dorë të Ministrís s' P. Botore.

Kà giasë, se nji palë Shqyptàr, qi kan shtektue per Anglì, Francë, Alemanje, Italì, Amerikë etr. prej numrit të shkollave t' atyne dhenave do të mendojë, se gjytetnimi e perparimi rrjedhë prej shkollave, e se prandej në Shqypnì duen çilë ç' me sod mâ shum shkolla, po u desht pernjimend qi Shteti të perparojë. Por, mbas mendimit t' êm, e kan angllisht. Po t' ishte e vertetë, se gjytetnimi i popujve fillon prej shkollet e jo prej të perpjekunave e relacjoneve të nierzve me nierz, atëherë do të thojshim, se katundarët e bulqit e komeve të gjytetnuemne janë të gjith barbarë. Shka nuk âsht e vertetë, pse mund të ndollë shum herë, qi nji katundàr, po e zâmë, i Italis jugore të jet fort mâ i gjytetnuem se nji Profesor i perparuem i Berlinit a i

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Parisit. Mâ para, pra, do nisë me çilë rruga e shtiqe tjera të perpjekunash, e masandej shkallë shkallë me çilë shkolla ashtû, si të vijnë tuj u zhvillue puna e relacjonet e perbashkta: nji herë shkollat fillore, masandej të mjesmet e atjè vonë t' eprat — Nji shemull të kjarët, per shka i perket ksajë çashtje, e gjêjmë në Maltzì. Krajl Nikolla I. nieri me kokë, edhe aj në fillim të sundimit të vet pat nisë me çilë rruga e shum shkolla në Maltzi. Por, tue pà se b u g d e t i nuk i a qitte, mbylli nji numer të madh shkollash e vijoj në ndertim të rrugave e të mjeteve tjera të perpjekunit të vendit me vend. Edhe nè na duhet me punue kso dore. Shkolla e perparimi rrjedhin prej gjytetnimit; por gjytetnimi buron prej të perpjekunave të nierit me nieri, si edhe prej mndyret e moralit me të cillen kto të perpjekuna janë të rregullueme. E lypë arsyja, prá, qi na, per në mos daçim me punue me hamende por me njoftim të shkasit të punës para se t' a prandojmë c r e d i t - i n e lypun prej Minstris s' Arsimit t' a perkrahsojmë nji herë me interese të vertetë të komit: tuj u pasqyrue, per shka i perket organizimit të Shtetit t' onë, jo aq fort m' Turkì a m' Francë, sa m' Shtete të vogla të Balkanit, me popuj të cillave populli shqyptár, dèr dikû, kà bashkë mentalitetin e mnorjet shoqnore. Per ndryshe mundet me na dalë puna si asajë bretkoce, e cila, si na kalxon prralla e hershme, tuë pasë pà kàn në kullosë e tue dashtë edhe ajo me kênë e madhe sa kau, filloj me u ajë e me u ajë, dèr sa plasi...

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

3. Ministrija e Arsimit kà çilë mâ shum Shkolla se kà pasë mjete e aftsí të personalit arsimuer.

Zotní të Ndershem, ká pasë thânë aj i moçmi: sa të keshë hapin, mate vrapin. Po, por, Ministrija e Arsimit, tuj u shkue punve me hamende e pa takue — porsì t'ishte në gjâ të vet e jo në pasuní të Shtetit — dyë herësh ka dalë jashta hullijet të ksajë fjalë: nji herë, pse i kà parashtrue Kshillit Ministerjal nji credit mâ të madh se e kà bartë sasija e budgetit të Shtetit; s' dyti, pse kà çilë mâ shum shkolla, se kà pasë credit-in e msuesa t' aftë, per me mbajtë e me rregullue kto shkolla. Prandej ky log i madhnueshem i Kuvendit të Shqypnís edhè nji herë mâ teper e ka me detyrë me qortue budgetin e paraqitun prej asajë Ministrije. Me caktue nji credit mâ të madh se e barte budgeti i perbashktë i Shtetit, por me tê me ndertue shkolla të mira e shkolla të mbajtuna me msuesa t' aftë, do t' ishte kênë nji punë e pa urtì, po, në relacjon të nevojve tjera të Shtetit, por jo krejt nji faj; ndersa me xjerrë prej Shtetit nji credit, të tepruem, e masandej me hapë shkolla mâ teper se mund do të mbahëshin ashtû si e lypë interesja e vertetë e Shtetit, do me thanë mos me çilë shkolla, por zvo, e pasunís s' Shtetit, qi asht gjaku i komit, me i dhanë krah pa nevojë, shka në vedvedi asht nji faj.

Shkolla asht tèmpulli i dijes. Prandej nder kome të gjytetnueme jo veç shkollave të gjyteteve, por edhè atyne të maleve e të fshatrave u epet nji trajtë Arkitekture mjaft të hiejshme, edhè per mbrenda stolisen me të pàme, ftyra burrash të permendun, trajta hyjnorësh, karta dheshkroj-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

tore, vegla msimi gjithfarësh, panorame e me gjithshka, qi viën me zhdrivillue menden e me trajtue karakterin e fmive. Do diejt, edhè, se Arkitektura, si të gjitha artet tjera të bukura, ká nji fuqì të posaçme, per me zbutë e me gjytetnue zêmrat e popujve enè primitiv — si, dèr dikû, asht ky populli i jonë. Edhè kshtû shkolla, me bashkí e me tèmpull, perban trilogín epike të gjytetnuemit e të perparimit shoqnuer të nji komuniteti civil: bashkija, si perfaqsuesja e nihmës s' uhazshme shoqnore, mbi të cillen ndertohet shoqnija civile: shkolla, si perfaqsuesja e perkryemenis a se e perfekcjonimit individual e kolektiv të nierit; tempulli, si sojsi i moralit, qi man të perkueshme shoqnín nierzore. E qe arsyja per të cillen edhè nder fshate ma të harrueme t' Europës s' gjytetnueme dajnë në shêj bashkija, shkolla e kisha, qi populli asht mundue me i ndertue sa ma të hiejshme; mbasí janë ekspresjoni i të gjith perparimit moral e materjal të tij.

E po në Shqypní? në ç' hall gjinden shkollat? Nihmo, Zot! Mâ e shumta sosh, sidomos ato të katundeve e malcive, janë mos me t' u bâ me besue, se janë shkolla. Per arsye kampanilizmi a nepotizmi i kà rà në mend Ministrit t' Arsimit a ndonji zyrtarit të ti' — qi të ketë fatin e bardhë m' e mbajtë Ministrin si kukull në dorë — me ngrefë shkollë në ndonji fshat a katund. Neper nji Inspektuer, të shumen e herës, mjaft matrahul, kà grishë Myftarin e atij fshati, edhè i thotë me gjetë nji ane per shkollë. Myftari — nieri, të shumen e herës, fanatik e regresist, e qi m' Arsim e m' Qeverí s' kà mâ tepet besim se m' fjalë të bagjís s' vet — tue drashtë se postkomandanti — rresh-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

tari i zhandarmeris — po i a kashagitë shpinen m' d a j a k, mledhë krênt e vendit e r r a p - ç a p shoq me shoq nja dy a tre sahat, •s' mbramit e gjêjnë anen per shkollë — ndonji han të lshuem a shpí të ndoji plake vejë, metun qyqe kalli kund në ndonji skâj katund: shpí, qi s' din a asht mullî a burg lopësh. Inspektori, atëherë, blèn nja dy teneqe sherbet gelqerje edhè e zbardhon mbrendë e jashtë, me t' u dukë s' largu nji vorr a s' dië shka tjeter. Mandej bashkon njadisà arka vojguri, e me qepra e pullazina merthen bankat, të cillat duken mbrendë në shkollë, si do samarë kualsh qeraxhìsh, kuer ndalen me pushue në ndonji han. Kà per të qitë mbrendë nji tabelë xië ndoshta, me bojë kundrash, e ka per të blè edhe nji kallajçë per ujë. E me kaq shkolla asht e ngrefne. Mungon vetëm msuesi, per me plotsue mjerìn e asajë ane të shemtueme, qi Ministrija e Arsimit e quen: shkollë!

Por as mundet me kênë shkolla ndryshe ktû në Shqypnì. Kuer të vêmë oroe, se prej b u d g e t i t t' Arsimit afer 1, 700, 000 Frcs ar shpensohen per trupin arsimuer, 800, 000 Frcs ar per qander, bursa, shperblime librash, komisjon letràr, etr. edhe n' hypotezë se Ministrija e Arsimit mund t' a xjerrë prej kashet të pergjithtë të Financave të gjith c r e d i t - i n e vet, nuk i jet gja, per me ndertue shkollat, si kishte me u lypë — ani 513 shkollë!

Veç shka se halli i zì i lokalit të shkollave dò t' ishte, të thuesh, nji gjymsë dami per Shtet, po t' ishte trupi arsimuer, qi me zell e aftsì të vet t' a plotsote gollen e mungesës së lokalit. Por, mjerisht, trupi arsimuer i marrun pergjithsisht e tue lanun nen dorë qish asht per t' u

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

lanun, âsht teper mbrapa, per me mûjtë me krye detyren e vet si duhet, sidomos nder mnorje kaq të vshtira. Mbas statistiket të msuesve, qi un pata nderen me i a parashtrue ktij të Naltit Kshill Komtàr, shifet se trupi arsimuer kapet m' 1120 msuesa, të dàm në tri kategori: 67 msuesa me diplomë, 465 pa diplomë, e 698 msuesa besimi. Tash, kuer të vêmë n'oroë, se, nder 1120 msuesa të Shtetit, vetëm 67 janë të paraprovuem, edhe kta jo të gjith me diplomë, por mbahen per të paraprovuem prej rroget qi u ep Ministrija, mêrret vesht prej vedit, se m' ç'hall gjindet Arsimi në Shqypni. E ky hall e kob i shemtuem kà me i rà mâ teper në sy ktij të Naltit Kshill Komtàr, kuer t' i tham, se atà 465 msuesa tjerë, të cillt un i quejta „msuesa të pa diplomë", nuk janë asish, jo, qi kan ndjekë ndonji shkollë normale, e prej s' cillës mandej, per nji arsye a per nji tjeter, paten dalë, pa marrë diplomen; por janë nierz, per të cillt thohet, se, posë shkollës fillore, ndoqen edhè nji a dy klasë të shkollës gjytetnore: se atà 698 msuesa besimi, nuk janë, jo, të gjith priften a hoxhallarë: pse kta, mostjeter, do të kishin kompetencen per msim të besimit: por, posë 4 a 5 priftensh katolikë e 3 a 4 qind hoxhallarë e disà popa ortodokëssh, janë do mashkuj shqyptarë, qi më m'zì kan marue shkollen fillore, e para se me u bâ msuesa, kan kênë bedela shkollash, çaushllarë beledijesh, matrapaza, duhanxhi, shegerta bakajsh, kû njani a tjetri Minister a Drejtuer e zyrtàr i naltë blete speca, kastraveca, pistil mollatartash etj. e qi kta masandej i paten qitë n' Arsim jo per me rritë moshen e rè shqyptare, por per me permirsue gjêjen e tyne ekonomike! — Ù quejten „msuesa

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

besimi“ per arsye kontabiliteti, pse marrin rrogen të barasueme me katekista. —

Me nji mij e sa msuesa, pak a shum, kso dore, çë farë perparimi, po u pves un jue, Kolegë të mië të Ndershem, mund të presim na per Shqypnì? Rousseau thotë: „Souvenez-vous qu'avant d'oser entreprendre de former un homme, il faut s'être fait homme soi-memme: il faut trouver en soi l'exemple qu'il se doit proposer“. (Emile). E po a kta janë atà „nierzt e formuem“, nen hije të cillve me u rritë mosha e rè shqyptare?... Na s' kemi tager me vûe në dyshim nderen e burrnìn e kurrkujë, para se të jèt provue, se ndokush âsht i keq: por, kû âsht fjala per msuesa, na kemi detyrë, per Zotin! me e diejt nji herë mâ para, se kush janë e shka janë ata nierz, në dorë të cillve na duem qi të rriten të bijt e komit shqyptàr, aq në zâ dikuer per nderë, e burrní, e bujarì, e besë, e fè, e trimnì. T' a vên, prà, doren, m' zemer zotnì Ministri i Arsimit e ktû, në sy të komit e të historis, të na dishmojë sod, se aj, para se me lshue në dorë të ktyne nierzve moshen e rè shqyptare — shpresen e Atdheut, kà shqertue biografin e tyne, relacjonet familjare e shoqnore të tyne, e se m' atëherë vetem u kà dà punen e caktue rrogen, kuer i âsht mûshë nendja per njimend, se kta kan nji kuptim të drejtë e të shndoshtë ndaj moralin e se janë të zott të dajnë fanatizmin prej besimit, besimin prej komsijet, komsijet prej ksenofobijet, Atdhèn prej Qeverijet, Shqypnin prej Turkijet e Greqijet, dokrrat e pallavrat e „Nji mij e njinatës“

BIBLIOTEKA PUBLIKE SHKOLLORE "MARIN BARLETI" (2018)

prej aksjomeve të patundshme të dijes e mâ teper se per njimend janë të pregatitun per ket zêje të shêjtnueshme: tue kênë se, si thotë Gioberti, „L'arte dell'educare vuole che, chiunque la professa, vi spenda tutto il tempo, vi adoperi ogni suo potere, ne faccia uno studio speciale, e alla bontà e alla squisitezza e sagacità dell'ingegno, alla bontà e opportunità della dottrina, alla destrezza delle maniere, aggiunga una pazienza e una vigilanza indicibile (Pensieri). Per ndryshe, Kolegë të mîë të ndershem, t' i xjerrim kta krushka-mdhej prej Arsimit, e t' i çojmë prapë në zanàt qi u la tata: pse me u ushqye nierz parasita me djerzë e e gjak të popullit të mjerë? Të formohen msuest mâ para, e mandej të çilen shkollat; per në kjoftë se shkollat nuk janë zyre per miq, e kumarë, e akrabà të Ministris s' Arsimit e t' onë.

4. Shkollat nuk janë çilun mbas nji kriterit të caktuem e parashkoqitun, por mbas hamendjes s' njanit a të tjeter Minister t' Arsimit e të kshilltarve të tij.

Por un jo veç i vê faj Ministris s' Arsimit qi kà damtue pasunìn e Shtetit, tuj çilë mâ teper shkolla se kà pasë mjete financjare e aftsì të trupit msojtuer, mu mâ teper e padis, se kto shkolla nuk i kà çilë mbas nji kriterit t' arsyeshem të caktuem e të parashkoqitun mbas interesève të perbashkta t' Atdheut, por mbas hamendjes s' Ministrit a të kshilltarve të tij: dhue se në ket veprim ishin

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

tuj perdorue gjânë e pasunìn e vet e jo të komit.

Per në kjoftë se ju, Kolegë të mîë të Ndershem, u keni vûe shêj ndopak fjalve të mija, prej statistiket të shkollave, qi u a parashtrova në të hîmtë të ktij relacjoni, keni mûjtë me pà, se nder kater prefekturat andej Shkuminit janë çilë 382 shkolla, ndersà, m' ujtë të Shkuminit e tektej 131 shkollë. Si po shifet, ndryshimi i perpjestimit të ktyne shkollave âsht teper i madh. Per me plotsue dèr kû mûjshe mâ s' miri ket relacjon, pveta funkcjonarët kompetent t' Arsimit se per ç' arsye në të çilun të shkollave nuk ishte marrë para sysh të dàmt e Shqypnìs në Gegnì e Toskni, e jo perpjestimi i popullsìs e i interesève të pergjithta të Shtetit. Atà m' pergjegjen, se ndryshimi i perpjestimit të shkollave nuk rrjedhte prej ndonji arsyjet tjeter, veç pse kohen e luftës s' madhe, fuqìt ushtarake të hueja paten çilë shum shkolla në Toskni e se Qeverija ishte e ngushtueme me i mbajtë; pse ndryshe mund trazohej populli. Per me thânë të verteten, të pergjegjunt e tyne nuk m' u duk fort objektiv. Mâ parë mâ dalë un dië pozitivisht, se nji Minister Arsimit, mbasì pat dhânë dorhjeken prej Gabinetit e tuj u gjetë aj a d i n t e r i m në Ministrì t' Arsimit, kà çilë dhetë shkolla të reja në prefekturë të Korçës. Prandej, mos tjeter, ato dhetë shkolla kan mujtë me u çilë perpjesisht nder prefektura tjera, tuë kênë se në prefekturë të Korçes ishin të çiluna 173 shkolla. S' dyti, Qeverija kà mujtë me i thânë popullit të Toskniìs, se po të dote me i mbajtë m' kamë të gjitha shkollat, qi u a kishin çilë fuqìt ushtarake të hueja, t' i kishte mbajtë me shpenzime të veta, a se Shteti do t' i kishte

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

subvencjonue, si të gjitha Shtetet e gjytetnueme e kan doke me subvencjonue shkollat private mbas sasìs s' b u d g e t i t të pergjithtë. Prandej do t' jet nji arsye tjeter e jo ajo, qi m' thanë funkcjonarët e Ministris, qi i kà shtye me mbajtë at perpjestim aq të ndryshem në të çilun të shkollave të Shtetit. Por, sido qi t'jet puna, mbas mendimit t'em Ministrija e Arsimit në ket perpjestim shkollash kà shperdorue auktoritetin edhè pasunìn e Shtetit.

Financat e Shtetit nuk mund të shpenzohen, veç se per interese të perbashkta të Shtetit marë. Prandej ç' do shpenzim qi prej anet të Qeveris të bâhet per dobì të njanes a të tjetres krahinë e qi kjo dobì mos t' jèt drejt per s' drejti në të perpjekun me interese të perbashkta të Shtetit, âsht nji shperdorim auktoriteti e pasunije të perbashktë të Shtetit; pse kujdesin e intereseve të veçanta të njanes a të tjetres krahinë do t' a bajë Bashkìja e tyne e jo Qeverija. E kjo âsht arsyeja, per të cillen Bashkìt nder kome të gjytetnueme janë autonome e të pamvarshme prej Qeverijet. Mbas ktyne parimeve, prà, Qeverija nuk mund të çilë shkolla, veç se atëherë kuer kto janë në të perpjekun me interese të perbashkëta të Shtetit. E shkollat gjinden në të perpjekun me interese të perbashkta të Shtetit, kuer kto të çilen a mbas nji numrit të prèm familjesh, a se mbas randsijet të do qandrave të dàme e të caktueme me ligjë. Kuer Shteti t' jèt i pasun, shkollat çilen mbas numrit të familjeve — po e zâmë, krye 200 familjesh, nji shkollë — e atëherë qellimi i shkollës âsht me shue analfabetizmin. Po kje qi Shteti âsht i papasun e nènë foshnje, si ky i joni, shkollat do të çilen mbas randsijet të do vendeve, qi mâ

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

per s' shpejti mund të zhdrivillohen e mund të bâhen qandra t' aktivitetit ekonomik, kultural e administrativ të Shtetit.

Tashti, mbas pikpames s' cillesdo kso dyë rasësh t'a skjyrtojmë çashtjen, shofim se Qeverija kà pasë me perlim me çilë, mos mâ teper, aq shkolla, mos tjeter, në Gegnì sa në Tosknì. Po të marrim para sysh të shuemt e analfabetizmit, Gegnija kà mâ nevojë per shkolla se Tosknija, pse në Tosknì ç' motit kà pasë shkolla turke e greke jo vetem nder gjytete, por edhè nder fshate, ndersa në Gegnì me m' zi tash s' voni kjenë çilë do shkolla shqype në Shkoder, në Lesh e nder disà vende të para të katundeve e të malcis. Kshtû edhè po t' a marrim çashtjen në pikpame sidomos kulturale e administrative, tue kênë se natyra e punës e lypë, qi në Shqypnì të shartohet kultura mbas parimeve morale e shoqnore t' Europës okcidentale, e se populli i Shqypnis s' Verit nuk âsht teper i perdhosun prej azjatiqizmit qi âsht nji pengim i fortë i zhdrivillimit të kulturës okcidentale, në gji të ksajë pjesë të popullit shqyptàr gjytetnija e vertetetë, kultura e perparimi do t' ishin zhdrivillue mâ per s' shpejti se nder tjerat pjesë të Shqypnis — si Shkodra e ban dishmì mâ s' muri. Prandej me arsye un tham, se Ministrija e Arsimit në perpjestim të çilunit të shkollave nuk kà pasë para sysh interesen e perbashktë të Shtetit marë; e se per bet punë ajo kà shperdorue auktoritetin e pasunìn e Shtetit, shka nder kome të gjytetnueme mbahet per nji faj fort i randë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

5. Bursat arsimore nuk janë shenjue mbas nji kriterit të caktuem.

Mjaft keq po kam, qi po m' duhet me vûe mâ gjatë në provë durimin e ktij të Naltit Kshill Komtàr, por shka të bâjmë? sa mâ kthelltë po i skjyrtueka nieri punët e ksajë Shqypnije e sidomos të Ministris s' Arsimit, aq mâ gjatë po i ráka me tjerrë fjalë: ndoshta, pse Shqyptarët s' pritojnë me u dalë zot do punve, si magjypi Dinit — pa u pasë marrë doren aspak. Qe, po e zâmë, çashtja e bursave arsimore per nè, kà nji randsì të madhe fort, si në pikpame financjare si n' atê kulturale: mirë, por Ministrija e Arsimit kaq fort i kà ndrrue ftyrë ksajë çashtje, sa qi të gjith dobija e sajë, të thuesh, u shkon privatve e jo Shtetit. Prandej âsht nji detyrë e jona, me u rà mbrapa ktyne bursave e me i prûe m' hulli t' arsyes, qi të dalin pernjimend per dobí të Shtetit: treqind mij Frank àr — 15.000 napoljona të losin trollin e mendes e s' u do dhânë krah, si t' ishin gjetë kund m' rrugë të madhe.

Bursat arsimore u epen zansave jo si lmoshë a si çmim cene e hollsije të mendjes, por u epen si mjet per me nzitë e me nihmue zansat n e v o j a r ë mâ në shêj per urtì, cenë e perparim, qi të bâhen të zot me kapë, sidomos do punë e me vuë do zyre, per të cilat Shteti kà nevojë të ngutshme. Tashti, kuer të marrim para sysh dobìn e madhe, qi nen ç' do pikpame i ka resht shkolla Shtetit e se nder 1120 arsimtarë t' onë vetëm 67 janë msuesa të paraprovuem e me diplomë, kujdo i a pret mendja, se nevoja mâ e madhe e mâ e ngutshme, sod me sod per Shtetin âsht të formuem t' e nji trupi arsimuer t' aftë e të

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

zotin me i dhânë perparim komit sidomos neper shkolla fillore e shkolla të mjesme. Prandej arsyja do t' a kishte lypë, qi Kshilli Ministerjal, tuë i dhânë dorë Ministris së Arsimit me shpenzue 300.000 Frank àr në vjetë per bursa arsimore, t' i a kishte caktue në parim edhè punen e zyren, per të cillen me u dhânë kto bursa, si edhè mndyren mbas s' cilles me u a da zansave. Por Kshilli Ministerjal nuk i parapau kto punë, e qe se Ministrija e Arsimit, si kà çilë shkollat, i a nisë me dà edhè bursat arsimore në hamende të vet e pa kurrfarë kriterit të caktuem e të konkretuem me ligjë. Kshtû qi bursat nuk u shenjuen mâ per zansa të censhem e nevojarë per me ndjekë shkollen normale e me dalë msuesa, por u dhanë per djelm — ndoshta ndojherë edhè kryetula — e varza hutrroja beglerësh, Ministrash, Deputetensh, Kolonelash e Nen-Kolonelash, miqsh e kumarësh të njanës a të tjetres „partì" sunduese, e kta jo per të ndjekë shkollen normale kund në ndonji gjytet rendit të dytë n' Europë, por per me zanë, kinse, Ekonomì Politike në Paris, London, Berlin, Vjen, Romë, New-York. Por jo vetem me bursa arsimore u çuen me u tallë në dhè të huej fmija e beglerve etr. veç me kto bursa po mbahen nder shpija të veta edhè të bijt kulima të do reshperve agallarve e pasanikve, qi po kishin shpija e magaze, e qi po na blejshin tokë e qifllеqe. Mu un dië imi në djep qi marrin bursen arsimore, e mâ teper mij me suguruë Kolegët e mië të Ndershem, qi nji kso bursash i âsht dhanë njâjë fêmne — rodit e nderet të dyshimte — të nji mashkullit shqyptar me diplomë Stambollet, per me shkue ajo

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e me zânë s' dië se shka n' universitet të nji kryegjytetit t' Europës, e se ket bursë i vetquejtuni burrë i sajë e xjerrë rregullisht prej Kashet të pergjithtë edhé mbasi ajo, tash disa muej e tektej, shndrroj universitetin me nji „maison de rendez-vous" e ky vetë muer në shpi nji fêmen tjeter m' kamë t' asajë, n' êmen të cilles xierr enè sod burse arsimore. Kta „bursista" masandej — nder të cillt kà edhè asish qi nuk janë Shqyptarë e nuk diën shqyp: ish-oficiera Turkijet, akrabà Ministrash e Perfaqsuesash të komit shqyptar — janë lshue neper kryegjytete t' Europës e t' Amerikës si amshorë të pa zot, e as pvetë kush per ta se kû zânë, se shka zânë, e tek zânë. Kà asish, qi krye vjetit ndrrojnë landen e msimit, ke nuk janë të zott me dhânë sprovimet e lypuna; e un njof ndokend nder ta, qi, me gjithse merrte bursen rregullisht, kà ndejë rrumull nji motmot tuj u tallë boulevardve të gjytetit, pa u shkrue aspak n' universitet.

6. Ministrija e Arsimit bân shpenzime të panevojshme.

Kolegë të Ndershem! E po a „Yldyz - Qoshk" a shka na âsht bâ nè sod kjo Ministrija e Arsimit e jona, qi 15.000 napoljona bursa arsimore po mûitka me i mbytë n' ujë n' hamende të vet e pa i dhânë arsye kujë? Dam âsht, pasha tokë e dèt! e âsht turp t' marrë me u shkrrye kso dore pasunija e nji komit të vorfen, vojtë n' grykë të vorrit prej ûjet. Por fajì, mâ fort se i Ministris s' Arsimit, kujtoj se âsht i joni, qi nuk kontrolojmë punët ashtû, si do t' ishte detyra e jonë. Janë tetë muej qi âsht bashkue Ku-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

vendi i komit e qi nè na kà dalë me kuvendue mbi shtylla telegrafash, „baro“ advoketensh, gershanza d e k o v i l a s h, rruga e hekurore qi s'ndreqen kurr, degame barnatarësh, ngatrresa „kambjalesh“, intriga m o r a t o r i u m: se a me u quejt a mos me u quejt „beg“, grât me bartë a mos me bartë ç a r ç a f, e s' dië shka tjeter kemi folë e kuvendue, por dèr m' sod s' kemi folë as kuvendue kurr enè mbi çashtje t' Arsimit, qi per nè, si per të gjith boten, âsht nji çashtje kryesore. E pra, po s' i kontroluem na vetë punët me at kujdes e zèll, qi e lypë natyra e tyne, Shteti i jonë kurr s' kà me u sjellë marë. Thotë Cezare Cantù, se shpin e bgatë mâ fort syni i të zott, se dora e tij. Na jemi syni i Shtetit; nè pra na tokon me kontrolue veprimin e Qeverìs e në nji mndyrë të posaçme atê të Ministrìs s'Arsimit jo pse na mund të kemë farë dyshimit mbì nderë e mbi vullndet të mirë të funkcjonarve të sajë, por pse randsija e sajë âsht e jashtzakonshme per nè e pse lypë kompetencë teknike të madhe fort. Jo, po, Kolegë të Ndershem, per Ministrì t' Arsimit lypet nji kontrol i fortë; pse, posë shka u permenda, kjo Ministrì âsht tuj bâ edhè do shpenzime tjera, të cillat mbas mendimit t' êm, janë të kota. „Kshilli i eper arsimuer“, fjala vjen, i kushton Shtetit 36.960 Frank àr. Tash, po pves un: ç'd o bì kà Shteti prej ktij Kshilli arsimuer? Me shka dië un, kurrnji dobì; e po kû janë librat, e shkrimet, e botimet qi qiti ky Kshill?... Masandej vîjnë 30.000 Frank àr per formim librash shkollorë — 30.000 Frank àr due me thânë n j ë m i j ë p e r q i n d n a p o l j o n a: të na kallxojë z. Ministri i Arsimit, se çë farë librash shkollorë kà formue dèr m' sod me kta 1500

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

napoljona? Kurrnji qi mundet me hîë në punë e me u dashtë gjâ. Atëherë vijnë 20.000 Frank àr — nji mij napoljona, per shperblime auktorësh. Kuer fjalen „auktor“ t' a marrim në kuptim të vertetë të vetin, kû i kà Shqypnija auktorët, qi me shperblye veprat e tyne me nji mij napoljona në vjetë?.... Pos ktyne shperblimeve të kota, Ministrija e Arsimit i ep bandes (d a u l l e s) s' Korçës d y ë m i j n a p o l j o n a n ë v j e t ë, me qellim qi me bâ „Shqyptarë“ „Grekomant“ e Korçës. Ah! zotnì të mië, pallavra janë kto; pse, besa, Grekomant e Korçës nuk janë harusha, qi me kcye si të bjerë lodra. Të shkrifet, po, d a u l l a në Korçë e m' kamë të sajë të ngrifet nji gjykatore e mirë e e drejtë, edhè Administrata mos të shperdorojë auktoritetin, e keni me pà se Grekomant e Korçës, pa d a u l l, kan me u deklarue vetë per shka janë: Shqyptarë. Prej ktyne shpenzimeve të kota mundëna me pà, se sa nevojë kà Ministrija e Arsimit per nji kontrol të fortë e t' arsyeshem.

(vijon.)

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Mémoire historique

sur

Les familles albanaises de Tchernagore

qui

furent exilées pour la foi á Mouhalitch près de Brousse

en

1846.

(Suite)

IV.

Ici finit le rapport de notre confrère *Mr. Bonnieu*. Dans leurs notes, les *soeurs Benardine* et *Marie* qui accompagnèrent *soeur Lesueur* à Mouhalitch, me disent que *Lord Carning* obtint sur l' heure du *Réis-Effendi* ou Ministre des Affaires Etrangères, des aliments, des médicaments, des vêtements, des lits pour nos pauvres exilés et que tout fut exécuté avec une merveilleuse promptitude.

Ce jour là même *Lady Carning*, femme de l' Ambassadeur Anglais, qui honnorait parfois les soeurs de ses visites, leur fit dire par un secrétaire d' ambassade qu' elles lui feraient plaisir à elle et à son mari, l' Ambassadeur, si elles allaient en compagnie de son médecin et d' un drogman, assister les abandonnés de Mouhalitch, ajoutant que le vapeur de l' Ambassade serait à leur disposition dès le lendemain matin.

Sur le champ la Supérieure, *Soeur Lesueur*, promit d' y aller elle-même avec deux autres compagnes. Mais elle remercia *Lord Carning* de l' offre obligeante de son vapeur, parceque l'Ambassadeur de France, *M. de Bourqueney*, lui offrait le sien. Deux bateaux à vapeur partirent donc de Galata vers le douze ou treize Mai 1846 pour aller au secours de nos confesseurs de la foi.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Un d' eux portait le médecin de l' Ambassade Anglais, *Neglor Bey*, avec un drogman dont j' ignore le nom: le second, trois soeurs de Saint Vincent de Paul avec *M. Lauxerrois,* secrétaire de *M. de Bourqueney*, *M. Lauxerrois*, devait accompagner les Soeurs jusqu' à Brousse et les confier à notre Consul, *M. Crépin.*

Arrivées à Brousse les trois soeurs n' y passèrent que la nuit. Le lendemain, 15 Mai, elles se mirent en route conduites par un juif, accompagnées par un arménien et gardées par un cawas qui avait fait serment à *M. Crépin* de les ramener saines et sauves. A peine avaient-elles marché les deux tiers du jour qu'elles rencontrent le drogman anglais. De Moudania il était allé directement à Moihalitch et maintenant il venait à Brousse.

"Oh! mes Soeurs, dit-il, en les abordant, la terrible oeuvre que vous allez entreprendre! et l'épouvantable chemin que vous avez encore á parcourir. (Son cheval avait de la boue jusqu' au ventre). Mais aprés tout Dieu vous doit sa protection et il vous l'accordera. Hâtez-vous cependant, si vous voulez arriver au lac avant la tombée de la nuit".

A ces paroles elles remontent en voiture, abandonnant un peu de lait, seule nourriture qu'elles eussent trouvée dans le village où elles étaient alors. Or, il était déjà nuit quand elles arrivérent au bord du lac annoncé par le drogman anglais. En faire le tour à pareille heure était chose impossible.

Heureusement qu'on entendit leurs voix d'un couvent grec situé en face de l'autre coté et une barque vint les prendre. Prés du couvent se trouvaient quelques barraques. C'est dans l'une d'elles que nos courageuses amies des albanais reçurent l' hospitalité. Pour atteindre Mouhalitch on avait encore deux ou trois heures à faire. Le lendemain elles se remettent en route le plutôt possible; et enfin les voilà au terme de leur voyage.

Elles n' étaient pas encore installé chez une brave famile grecque que le Médecin Anglais vint leur souhaiter la bonne

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

venue, „C' était disent les soeurs un homme très bon et très zéiè. De protestant il était devenu catholique. Nous n' eûmes ajoutent-elles aucune peine à nous entendre avec lui pour le soin des albanais. Comme il nous tardait de prodiguer nos secours à ces pauvres malheureux, nous nous hatâmes de nous rendre auprès d' eux.

„Ils faisaient peur à voir poursuivent les soeurs. C' ètait des vrais spectres ambulants, tant ils étaient décharnés et tant leur peau était noire. Ils n' avaient plus l'usage de la parole. Jour et nuit on ne les entendait que pousser de sourdes plaintes. Cependant nous les remontâmes peu à peu, grâce à l'excellent bouillon mis à notre dispositon, au linge, aux habits, aux médicaments que nous avions apportés et à l'impression heureuse que notre vue, nos soins nos paroles faisaient sur eux.

„Auparavant ils tombaient comme des mouches. A partir de ce jour, il n' en mourut plus que cinq ou six, entre autre une fille qu' il fut impossible de sauver tant ses plaies étaient affreuses et tant la gangrène avait des progrès. Mais si notre Mère ajoutent les soeurs Benardine et Marie, avait beaucoup à coeur de sauver les catholiques, elle ne désirait pas moins édifier les turcs et les schismatiques, surtout leur donner une bonne idés de notre sainte religion."

Les premiers soins donnés aux vivants, il fallut penser ax morts. On les avait ensevelis dans une espèce de prairie oú paissaient les troupeaux et couverts à peine de quelques pellées de terre. „Une pareille sèpulture n' est pas convenable dit le medecin anglais. Ce sont nos frères; leur mort a été celle des martyrs; leurs corps sont des reliques. Bientôt nous devrons partir; et il ne convient pas de les abandonner au milieu des immondices et des charognes qu' on apporte ici tous les jours. Allons demander au Gouverneur une autre sépulture."

„La sépulture, disent Soeur Bernardine et Marie fut accordée sur l' heure et à notre choix. Ensuite les pierres et

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

les maçons arrivérent en grand nombre pour l'entourer d'une muraille. En peu de jours la muraille fut construite, la porte mise e une croix dressèe au milieu. La porte êtait en fer, les murs couleur de rose et la croix en marbre, Cette croix avait une inscription qui transmettra aux siècles future la mémoire du fait."

Le nouveau cimetière étant prêt on y creusa des fosses pour y recevoir les cadavres enterrés ailleurs. Comment les y transporter. Ensevelis depuis 10, 15, 20 jours et plus ils tombaient en putréfaction. Qui donc aura le courage et la hardiesse de plocher la terre, de les retirer, de les envelopper des linceuils prèparés par les soeurs et de les porter aux sêpultures nouvelles? On décide que les plus robustes d'entre les albenais rendront à leurs frères ce pieux devoir. Mais une fois réunis autour des anciennes fosses, la bêche à la main, personne n'ose commencer.

Voyant que tout le monde hésite, Neglor Bey tire le diamant précienx qu'il avait au doigt et qu'il aurait pu briser en travaillant, le confie à la soeur Supérieure et se met à creuser. Tout le monde fait aussitôt de même, En un moment les cadavres sont déecouverts, enveloppès de liceuil, installés sur des arabas (chars) et conduits au cimetière par le *Père Antonio* qui venait d'arriver. Trovant un jour les portes de sa prison ouvertes, il prit la fuite, et, déguisé en cavas, il avait pu rejoindre son troupeau.

Bien difficilement on aurait pu accomplir ce pieux devoir, tant le puanteuer qui s'exhalait des cadavres était repoussante. Mais c'êtait le jour de l'Ascension; et la Providence y pourvut. Un vent violent se mit donc à souffler. Et comme il ne donnait pas aux exhalaisons fètides le temps de s'élever, on n'avait que à se redresser pour prendre haleine; jamais disaient les soeurs il ne s'effacera de notre mémoire le spectacle que nous eûmes alors d'une femme enterrés depuis quinze jours. Tout son corps êtait en pourriture. De longs cheveux noirs se détachaient de la tête et deux petits enfants étaient dans ses bras.

La translation de nos chers défunts eut lieu en prèsence

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

de tout Mouhalitch réuni. Turcs et Grecs étaient accourus. Un sentiment de respect et d'effroi tenait recueuillie cette grande foule. *Père Antonio* précêdait le convoi en étole et surplis. Le médecin anglais lui servait d'enfant de choeur et chantait de tous ses poumons. Les cadavres une fois déposés en terre, on récita l'office des morts, et *Père Antonio* le termina par une absoute générale donnée à ses ouailles où q'uelles fussent mortes. (Suite).

(7334)

Rreth nji çashtjet kryesore per Shqypni.

Z. Robert Parr, vjet, në nji mledhje tregtarësh në Tiranë pat majtë nji bisedë në të cillen u mundue me parashtrue mndyren se si mund mkamej tregu i Shqypnis, tuj u themelue sidomos n' eksportim qi mund bâte vêndi, si duhan, lesh, pamuk, lî, grûnë, bagtí, mish, pula, voe, etjr. Tuj vijue në them të vetin, Z. Parr shtoj, me shum arsye e tha: „Por asht pûnë e nevojshme qi veprimi të ngulet mî themele të shndoshta. Konferenca, traktate, lidhje, marrëveshtje e të ndrequna janë sende të perkohëshme. I vetmi ei verteti themel âsht opinioni publik i cilli âsht perbâm prej mija nierzsh privat qi të jen në marrëdhanje e në kontakt.' E qe në kto pak fjalë nji çashtje jete per populin tonë.

Tuj u vû me e rrahë këtë çashtje po na kandet me diftue qysh në fillim se nuk kemi para sysh as pûntorín,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

as hartistët, as tregtarët e vogjël, as pergjithsisht kurrnji nder nevojë të veçanta të nji gjytetit a krahinës së popullueme, qi mund jetojë me tregtì a industrì; na ktu marrim para sysh bulkun, e sidomos njatê qi ka tokë të veten, si do qi të jet gjêja e ti, duem me thânë të kèt tokë krejt të veten, per gjysë, me të treta, a sido ndryshej; e kta per arsye se edhe po kje katundari në sherbim të tjeterkuej, a të kèt, ku mâ pak e ku mâ shum, interesë të perbashkta me zotnìt e vet, nuk ka me kênë kurr aq i pa interesë të veçantë, sa mos me ju vû punës me zéll.

Tuj kênë, mandej, posë interesëvet, edhe tjera e tjera shum nejet qi i avisin bulqët, a nuk kishte me mujtë edhe nder nè me u bâ prova e nji institucjonit ekonomik me shum randsì, qi kje shtî në punë me dobi të mdhà nder të gjitha Shtetet e qi kishte me vjeftë aq fort me i dhanë shkas njati opinionit publik qi Z. Parr thotë se âsht mâ i nevojshem se kurrgjâ tjeter, pse guri i themelit per ekonomìn t' onë komtare, të mkamunt, po duem me thanë, të kashave bulqësije?

Dobija qi kishte me rrjedhë prej ktyne kashave mund shifet çiltas tuj u vû me barasue ktu në Shqypnì bulqësìn me industrì e manifaturë. E njimend, kahdo t' a kapim punen, per ne ka me kenë mjaft me marrë para sysh statistiken e popullsís, per me u sugurue me nji herë se përqindi i bulqëve âsht aq i naltë, sa me na u dashtë me dishmue se bulqësija nder viset t' ona xen gjithkund kryet e vendit, se bulqësija âsht e vetmja pshtetje e vertetë per kahë jeta ekonomike e popullit shqyptàr. Prandej, po u zotnuen b. f. famullitarët kndej kahë Gegënija, tuj pasë

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

para sysh letësìn e veprimit e dobìt qi ky sjellë, po u zotnuen, po thona, famullitarët t' onë me i mkamë gjithkahë kto „kasha bulqësije", Kleri, pa pasë nevojen e ndimës së tjeterkuej, pa kapitale (qi sot gjinden fort me të vshtirë) ka me mujtë prej vedit me zgidhë çashtjen agrare në Shqypní, tuj i ndimue bulkut të shkretë me u mkamë, tuj e nzitë kahë puna, tuj i shtue moralin e tuj ja mushë menden se âsht dam per tê me dekë ûjet permi visare me të cillat desht me e kujtue vetë dora e Zotit.

Per me bâ qi të shifet se sa të verteta janë fjalët qi rreshtueme, e per njata qi, ndoshta, nuk din se çka janë kto „kasha bulqësije", po rreshtojmë ktu sa ma per shkurt parimet e qyshket qi e rregullojnë kredìn agrare.

Parime

Nuk kà k r e d ì, pa u z d a j ë.

Si t' a nap un pjesen e gjâs, a por edhe krejt gjân, pa pasë nji sugurí, mostjeter morale, me xjerrë me kohë të caktueme çka më perket?

Prandej s' ka kush tager me lypë qi tjerët të kèn uzdajë në te, po nuk muejt me sugurue se u rrin qyshkeve e se në kohë të caktueme kthen çka pat mârrë. Skamnori i shkretë, me grue e fmî, pa kurrgjâ të veten te shpija, sugurimin ka me mujtë me e dhanë veten tuj vû gjâ peng. E ç' faj ka aj qi ja muer pengun, kuer të ja hupë kti, si mos të mundet me u ndejë qyshkeve të vume, si mos të mundet me pague në ditë të vades? Shifet pengu e ndreqen hesapet. Nji tjeter, qi ka nevojë b. f. me shtî mall, lên peng nji tokë të veten, qi vlen dy, trì herë mâ teper. Me ket qyshke aj parët i gjen. Të paguej a të mos

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

paguej, të dahet me dam a me fitim, detyra rrin detyrë e paret e marruna ja duen kthye, a por kan me u xjerrë prëj toket të lanëne pêng.

Por ndollë, e jo fort rrall, qi aj qi kerkon pare, me gjith skam qi e rrethon, si të jèt i njoftun per burrë i ndershem, per pûntuer i palodhshem, gjên, pa sugurim tjeter, çka aj lypë per me u ardhë nevojve të veta.

Sikuerse, pra, sugurimi âsht dy sojesh, njashtu dy sojesh don thanë se âsht edhe kredija: kredí g j a j e e kredí v e h t j e. Ndryshojnë fare njana prej tjetret e prandej edhe nder ligjë na gjejmë permî kto, vendime krejt të ndryshme.

Per çka i perket bulqësís, nji kredí gjaje përbahet sidomos prej tokëve qi bulku len peng, per me gjetë pare. Asht nji kredí h i p o t e k a r e. Kredija vehtjake e bulkut pshtetet në vetít e mira të tija per çka i perket moralit e në cenë të ti per kahë pûna, prej të cillet aj nep uzdajë se ka me xjerrë mostjeter aq sa me kenë i zoti me là detyren. Thirret kredí a g r a r e e permî kte ka me na rà me folë mâ së forti në ket studim të shkurtë.

Asht e vertetë se ka nji herë kredija agrare e gjên sugurimin e vet edhe nder dorëzanë, por per kaq nuk mund thohet se ndrron natyrë, pse edhe ktu pshtetja e kredis agrare rrin gjithmonë ndera vehtjake.

Tash, tuj pasë elementat, nieni i nepet si prej vedit me rmue se cilli do të jèt objekti per rreth të cillit nepet kredija agrare. Asht k a p i t a l i v u a l t r i m i t, qi pershîn të gjitha njato mjete qi janë të domosdoshme per bulk per me punue token, pra: almistet të gjitha, bag-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

tija, grazhdi, plehi, fara, parja per me pague puntorët, hamarët, etjr. Po kje nevoja me permirsue tokë, edhe ky kujdes hîn në kapital ushtrimi, pse lypen veprime të jashtëzakonshme me tèr, me drejtue ujna per vadë, me vû landë, etjr.

E, tuj kenë se kto mjete ndryshojnë per kahë natyra, i ndryshëshem per kahë natyra ka me kenë edhe kapitali i ushtrimit. Tjeter asht kapitali i n g u l t ë e tjeter kapitali l u e j s ë.

K a p i t a l i i n g u l t ë, pershîn çka mundet njimend, neper perdorim të gjatë, me u damtue a por me u sosë edhe krejt, e gjithnji perdoret pa dà per nji kohë të caktueme; kshtu janë veglat, bagtija, etjr.

K a p i t a l i l u e j s ë pershîn gjith njato sende qi mund perdoren veç nji herë të vetme e me njaq marojnë; kshtu janë fara, plehi, etjr. Edhe permirsimet e mdhá shkojnë me kapitalin luejsë, e mund thohet edhe se janë elementi ma i çmueshmi, pse, sado qi lypin nji kohë ma të gjatë per me dhanë fryt, gjithnji e bâjnë token sugurisht ma të pasne e dobija qi xieret prej tyne âsht fort e madhe.

E njimend, tuj e marrë punen ashtu pergjithsisht, tuj mos vu n' oroe a âsht a s' âsht e frytshme nji tokë, e pa kqyrë as numrin e puntorëve qi mund veprojnë në te, munden me u caktue kto dobì të cillavet kapitali i ushtrimit mund u napë shkas:

Toka vetem i pergjegjet interesës 2 deri 3/%
Kapitali i ngultë „ „ 5 „ 7/%.
Kapitali luejsë „ „ 7 „ 10/%
Permirsimet e mdhà napin „ 10 „ 20/%. edhè 50/%.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Por kto të mramet nuk jânë pûnë qi ndollin as per ditë, as per vjetë; prandej nuk hîjnë në rênd të nevojve kryesore të bulkut; më nji qi kapitali mâ i nevojshmi âsht luejsi, pse jo vetem i sjellë nji dobi mâ të madhe, por i suguron edhe kapitalin e ngultë e prodhimin e zakonshem të tokës, pse per ndryshej si njani si tjetri kishin me shkue tuj u sosë e mund i ndollin bulkut të shkretë qi të mesë edhe krejt pa gjâ. Arët, si të lêhen pa punue, nuk mund napin mâ fryt e me vegla të prishuna e me bagti të pakueme veprimi i bulkut nuk mundet me pasë kurr grat.

E çka mundet me kênë tjeter ky kapital posë parjet? Ç'dobi me i pasë hamarët plot, me pasë bagti mjaft e mjete tjera qi i perkasin kapitalit të ngultë? Si të mungojë parja në ditë qi lypet, ka me u dashtë a me u zotnue me pague mâ vonë, a me gjetë kund uhà a me fajde. Si në njanen ashtû në tjetren rasë bulku ka nevojë per kredî, e aq mâ nevojë, sa mâ ngusht të bije per kahë kapitali i ngultë. E po nuk mujt me gjetë sa i duhet e per at rasë qi i duhet, kush din me thânë damet qi mundet me pasë?

Kredija âsht aq e nevojshme per bulk sa per tregtàr e mund thohet mâ e nevojshme per të parin se per të dytin, sidomos në Shqypnî, kû bulqësija âsht e para industrî e themeli i gjith pasunis.

Don mârrë në kujdes mandej edhe se çashtja e kredîs agrare nuk i trazon aspak pasanikët e mdhaj, por vetem proprjetarët e vogjel, e prandej çetat e bulqëve qijetojnë me krah e xjerrin ushqimin prej tokëve qi punojnë

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

per vedi a per gjysë kan interesë të perbashkëta.

Qyshket.

Natyra krejt e ndryshme e kredis agrare, vetit e nierzve të cillëvet kjo kredi u lypet e rasa tjera të veçanta me të cillat lidhet pagesa e njaj uhaje perbâjnë nji grumull qyshkesh aq të caktueme e aq me randsi, sa me mujtë me u thânë se kishte me kênë nji pûnë kote me ja hî nji problemit aq të vishtir, po nuk kjene kuptue të gjitha mâ së mirit e po nuk u paten të gjitha para sysh. Po i njehim per shkurt.

1. Uhaja per nji kohë të gjatë. Kredija, po desht nieri me u ardhë pernjimend nevojve t' atyne qi e lypin, duhet qi per kahë zgjatimi i kohës të drejtohet mas vijimit të kapitalit t' industris. Por cirkulacjoni i pares qi shtîhet në pûnë per bulqësi âsht fort i kadalshem e prandej nuk mjaftojnë per të caktimet e zakonshme të kredis vehtjake.

Nji kohë e ngushtë, pra, vetem pak muejsh, sa ka kredija vehtjake n' industri e në tregti, nuk mundet kurr me u ardhë nevojve të nji bulkut, e prandej lypet qi kjo kohë të zgjatet fort mâ teper, tuj u rregullue mas peidorimit qi bulku don me bâ me ato pare qi, i ngushtuem, mêrr uhà.

2. Pagesët e pjesëshme. Kjo qyshke rrjedhë prej asajë së parës. Si të kemi uhân per nji kohë të gjatë e qi don pague kiste-kiste me çka të xieret âsht nevoja qi kjo pûnë të vêhet per qyshke e kshtû aj qi nep, të mund kèn nji suguri mâ të mirë e aj qi mêrr të fitojë nder interesë qi aj nuk paguen per çka ka bâ.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

3. Interesët e ulta. N' industri e në treg ndollë qi mund xieret aq fitim sa me mujtë nieri me u zotnue me mârrë pare me perqinda edhe të naltë, sidomos kuer âsht gjâ per ngut. Por në bulqësi jo kurr. Toka në vetvedi mund napë vetem 2 deri 3% e sado qi ndimue prej kapitalit të ngultë e prej kapitalit luejsë fryti mund kapet deri në 10%, gjithnji, pergjithsisht tuj folë, nieri nuk mund rregullohet mas ktì parim, tuj kênë se fryti mvaret prej shum rrethânash, edhe të pavullndetshme, si edhe prej zotsijet qi bulku kà në pûnim të tokve. Duhet, prà, me caktue nji interesë të ndermjeme, qi të mund u pershtatet të gjithve e qi kishte me kênë 6 deri në 6 1|2 per qind.

Posë ktyne qyshkeve, qi per ket çashtje mund thirren themelore, mund mêrren para sysh edhe disa tjera, qi e kan edhe ato randsín e vet.

Ma parë e mâ dalë shpensimet e uhàt kishte me u dashtë të vogloheshin sa mâ fort e institucjoni agràr ase kasha e bulqëve kishte me u lypë qi të sherbete falë, ase mostjeter qi të lypte vetem njaq sa i duhet me u majtë më kâmë, pa ju randue kuej e pa kênë drashtë e majtë si grryese.

Katundarit, mandej, nuk do t' i lypet gjâ si pêng per me e bâ pjestar në kredì; kjo kishte me kênë nji pûnë qi mund bâhet me njata qi mârrin shperblime të perditëshme, të përjavëshme a të permuejshme, por jo me nji bulk qi s' kà pare me paraqitë, as nuk kà kë i mêrr.

Kursimet e bulkut jânë mà ndryshej e perbâhen prej punet të padame, tuj shtî ne vepoim gjith fuqín e vet e gjith fuqìn e tokës. E po desht kush me i dhânë shkas ktì kur-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

sim, do të jèt sa mâ i gjânë me kredi.

Duhet mandej me ja letësue bulkut mndyren e të xjerrunit të kredis.Po ju desht me dalë per ket qellim në gjytet, sa parja, sa koha i shkon e prandej edhe sà puna i rrin pa u krye! Prandej kishte me u dashtë të bâhej ç' mos me ngrehë zyren e kredis a kashen e bulqësis në katund mrëndë a mostjeter jo fort larg katundit.

Mund ndollin mandej se katundari, mas të korrunash, tuj shitë frytin e tokës, të bâhet me aq pare, sa me i teprue. Kishte me u dashtë mos t' i lêtë dekun; por as nder banka nuk kishin dashtë çue, por vetem aty kû parja mlidhet per qellime bulqësije. Kishte me u lypë, pra, qi instituti agrar të çilin per vedi nji kashë, me interesë t' ultë por sugurue mirë, tuj veprue n' at pakicen e vet krejt si veprojnë bankat.

Së mramit po shtojmë se, per me mëkamë nji kredì agrare të rregullueme duhet qi t' i vêhen themelet të pshtetuna, së parit mostjeter, në nji pakicë, e nder krahina mâ në skam. Prandej nuk do të shikjohet me e mkamë kashen neper bujarì të të pasunve, as neper pjestarë mprojsa. Kredija agrare do të kèt per themel ndihmen e ndermjevetëshme e ktê t' organizueme neper nji shoqni të ndershme, qi të kèt per qellim të mkamunt moral e permirsimin e jetesës nder çetat e bulqëve.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

GJETO BASHO MUJI.

IV.

Martesa e Halilit.

Argument: Halili merr Tanushën.

Âsht dimën. Ndersà grania e Jutbinës dalin me kerkue ujë për gjà të gjallë, Muji me kreshnikë del malit per gjoje. Nisë bora rishtas e me m' zi kapen te kulla e Mujit, kû trimi avitë turrën e drûve me xë miqt, si âsht doke nder male. Qatje vonë, si xehet kuvendi, pvesin Mujin, pse s' e martote Halilin. Si Muji si Halili u gjegjin pleqve, se dote me marrë — Halili — t' bin e krajlit per grue, mbasi kishte bà bè, mos me u martue me bi prejë krahinet. Halili, i pezmatuem prejë fjalësh të pleqve, malikon borën, qi i kà xânë bjeshkën e s' mund të dalë në krajli. Çon Zoti mot të lig: shkrihet bora e në tri javë lirohen qafat e nisë prendvera. Halili niset me qortime të Mujit, qi mbas lutjes s'nânës, i ep edhè gjokun e vet, ashtu edhè t' orës, fill e te Tanusha e Krajlit. Vajza, qi trëmet ne e parë, kûr shef unazën e rrotullueme prejë djalit, e njef, edhe e shtjen në shatorr. Del drita e Halili njehë veshë si më e mira shoqe e Tanushës. — Nâna e Tanushës, e mnderueme prejë nji andrret, — pau nji ujk në mjedis të deleve, buzë Tunet — e ngushton të shoqin me shkue te e bija. Tanushës me shoqe i duhet me kthye në Kotorr, kû ndryhet në nji kullë buzë detit me gjith Halilin. Tuj mendue, si me hikë per Jutbinë, traklion nâna vetë në derë. Tanusha mâtet, por mandej, në besë të nânës, çilë derën. Kjo bâhet si bisha e me 'i hersë lëshon kushtrimin. Krajli qet bin në rrugë të madhe e Halilin e shtjen në burg. — Âsht ditë e dielle e slavt jânë mledhë te kisha me pà dergën e Halilit. Para se me dekë, i lypë lahutën Krajlit, i cilli ja nep burrnisht, mbasi i bân do pvetje. Djali lshon nji gjamë disprimit me kangë kundra diellit, hanës e Zanave, pse po marote udorja e tyne. Muji, i bâm vesvese prejë gjokut, qi kishte kthye te shpia vetëm, i kumtuem prej njaj bije Jutbine, se ishte djali kahë marote, kishte pà e lshue kushtrimin e xanë shevarinen e detit. Nep nji gjamë e i raset Kotorrit permrenda, qi — pa farë dhimet — shemë kulm e themel, pse „trathtoj nanen bija e vet." Prandej as merr plaçkë as robinë me vedi, por me Tanushen e Halilin dredhet per Jutbinë, kû me miq dashamirë bân darsmat e të vllat. Ky dram tragedik shvillohet n'Jutbinë, në breg të Tunës e nder Kotorre të reja.

Vrim:

Kjo rapsodi, e permledhme nga shqyrtimit të tre rapsodve të Curraj, mund të quhet, bashkë me martesën e Mujit e me dekën e dja-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

lit të tij Homerit, nji nder mâ të bukurat e ma delikatet, qi kemi shqyp, kû populli poet, me nji disinvolturë klasike — si e pat vû n' oroe edhe Byron-i në Child Horald e e raporton mendimin e tij Camarda në Gram. alb. App. XVII — herë të paraqitet si liriko-dramatik, herë merr nji stil narrativ të plât, herë bâhet epiko-tragik në shvillimin e njaj subjekti, me të cillin njeri kishte me mujt e me endë nji epopè. Sa piktura, mandej mrenda kësajë rapsodie! Sa mendimi i njomë e ç' fuqi gjûhe në deskripcjon të objektave! Posë pikëpamjes psyhologjike të karaktereve e të virtyteve të ndryshme, — si burrnia e Muejit, urtia e trimnia e tij, koncepti i naltë, qi kan pleqt si herojt e Homerit dikûr, per nderë; lidhnia e gjakut; guximi i heroit të rî, si n' Nibelungen-Lied, besimi i plotë ndaj divinitetet, qi, si te Homeri, ashtû edhe në poezi popullore t'onen, marrin kreshnikun me ndore, i rrin ngjat e e prujn; posë ktyne pikâve, âsht për t' u vû n'oroë koncepti, qi ká Shqyptari per komin slav: e njet trim, por të pa-besë e mizuer. Pse, mbas konvincjonit të rapsodit shqyptâr, ktij nieri-slav i mungon ajo nama e burrnis, e trimnis e ejetës nder të gjitha relacjonet, qi ka njeri n' jeten e vet shoqnore deri mbas dëket: d. m. th. besa, qi per shpyptarin âsht lidhnia kemike, qi crangon harmonisht të gjitha virtytet mrenda idës njeri; prandej aj, qi s' ka besë, s' â njeri, por mizuer, i ndyet, katil, bishë; e ky â slavi, qi Malcia e Lekve, e regjne nder lufta me ta, e quen kategorisht: mizorî.

Prejë intuicjonit psyhologjik na mund të xjerrim edhe nji tjetër të vertetë historjake: mjeti i perpajnimit të slavizmit nder ne nuk kje shpata aq fort sa grueja. Mjafton nji sheti nder male të Vasoviqit, të Palabardhit e të Piprrit, me kuptue, se shka i bâni slav kta vllazën Hotensh, Trieshnjanësh e Nikajsh: nuk kje tjetër veç njaj mikrob latent, — martesa e perzième — qi kishte nisë me dermue familjen ilirjane qysh në kohë të Kotuzit, të Muejit e të Halilit nder ato fushat e Boshjes, kû Malcia e Madhe e Dukagjini edhe sot lidhë tradicjonin e dyndjes s' vet e kû sot i Boshnjaku, si i Palabardhasi me të Vasoviqasin, këndon njato rapsodi, qi kndon Leka i Malcis s' onë e i „ilirasi" i maleve të Dukagjinit, me ket ferk por, se njani i kndon trimnit e t' parve shqyp të tjetri n' gjuhën e atij mizori, qi tuj mos muejt me marrë me lufta liset ilirjane, i msyni vêças; i msyni shpi per shpi, katund m' katund, tuj u terrnue gurt e themelit, nânat ilirjane; e sot âsht kapë dër' n' Cem, qi me 'i trâhti kundra burrit të maleve, Ded Gjo Luli t' Hotit, kapërcej at vâ m' 1913, qi Lekët e Hotit e rueshin (vsh. m' 1230. (Kqyr: „Illyrisch-Alb-Forschungen I, f. 100.)

Lum per tý, o i Lumi Zot!
Fort po shndritë njaj diell e pak po xe!
Ç' p' e merr frima rapin e lutbinës!
Borë e madhe, qi ka rá,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Randojnë ahat per me u thye;
Ki'n qetinat vetem kreshtat;
Ushtojnë lugjet prejë ortiqesh,
Prejë ortiqesh, kahë po bín nder gropa.
Jânë rà vashat me gjâ në lumë,
Kan gjetë lumen tânë ngrî akull;
Kan nisë vashat me lypë krojet,
Kan gjetë krojet tânë ngrî hej.
Ça kan qitun e kan thânë?
„Kùr të bâjë Zoti me e lirue,
„Gjâja e gjallë, druem, ka mbarue!
„Po, Zot, ç' janë njata shtegtarë,
„Veshë e mathë porsi zotnî?
„Mos janë nisë trimat per me çetue?
„Qi ata qafat kurr s' 'und i kalojnë!"
Ka qitë Jera edhe u ka thânë:
— O nuk janë, jo, krushq darsmorë,
— Se ata paresh rane n' lumë;
— Ka dalë Muji me kreshnikë,
— A thue ndeshet m' ndoj gjà malit! —
T' kjoshim falë, o i Madhi Zot,
Sa shpejt diellin m' a xû rêja!
Shpejt m' a endi 'i pëlhurë t' gjanë e t' gjatë!
E i kà veshun mâjet rreth - e - rrokull,
Qi kùr janë kapë trimat tu lumi,
Kaq perzí i ka frima plajnî e rê
Askurrnjâ shoshojnë trimat s' p'ë njofin.
I'n ngrî trimat me sharrue,
Por n' bregtë lumit — kulla e Mujit:
T' tânë per darkë Muji i ka ndalë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI"
SHKODËR (2018)

Kqyr shka bani Gjeto Basho Muji!
E ka vû nji barrë drû t' vogël n' zjarm,
Treqind vetë per 'i herë m' u xè.
At-herë trimi u kà avitë bucelat,
At-herë trimi u kà avitë fuçiat;
— I'n bucelat plot rakì,
I'n fuçiat plot me vênë. —
Sa shpejt fryma burrave u kà ardhë!
Sa shpejt gjaku trimave po u xehet!
Kan marrë llafin e po llafiten;
Kan marrë gazin e po gazmojnë;
Kan nisë trimat Mujin p' e pevetin:
„N' votër t' ande kèm qillue,
„Mos na ki randë per nji fjalë!
„Pash nji Zot, Mujë, qi t' kà dhanë,
„Qysh Halilin s' e martove? !
„Janë martue krejt moca e tij;
„Djelm e çika Zotyn u ka falë;
„Djelt e tyne ne loje tanë janë dalë.
„A t' u dhimten paret per me i dhânë?
„A t' u dhimten darzmat per me i bâ?
„Tut' na djalin dikush po na rrê;
„Shpesh e shpesh po bje' n' Kotorre t' reja,
„Rob të gjallë djalin p'e xanë.
„Le' konakun, Mujë, qi s' po t' a fikin,
„Mâ zi fisin, Mujë, po na koritin."
As bè m' Zotin trimi nuk ka bâ;
„Faqe bardhë, more shokë, ju kloshi,
„Se mirë hallin po m' a dik' ... burra!

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

„Mana, paret s' m' u kan dhimët me i dhanun!
„Mana, darsmat s' m' u kan dhimët me i [bamun!
„Ju t' pà-vllazën, shokë, s' kini qillue:
„Kujë po i dhimën darsmat per vllà te vet?
„Ky edhe s' âsht, or burra, cub fligshtish,
„Mirë e njifni, se â daji trimnish.
„Qi per në dashtë me m'prû marren te shpia,
„He ktij Zoti i shkimët hisen e diellit!
„E n'pastë menden me na koritë fisin,
„Gjujma, rê, qetash me kokerr rrfeje!
„Ziërma, tokë, perjashta n' natë të vorrit!
„At be m' Zotin djali por ka bâ:
„ — Kahë kam vllà e kahë kam motër,
„ — Deksha para n' u martosha!
„ — Se gjith grât e Krahinës, ku janë,
„ — Se gjith vashat e Jutbinës, ku janë,
„ — Bash si motra qi po m' duken.
„ — Dhèu m' ka mlue, e fat s' i qita vedit,
„ — Po s' e mora Tanushen e Krajlit. —
„ — E un Tanushën vetë e ko' pa,
„ — Kùr kem pasë besë me krajlì:
„ — Gjâ mâ të mirë s' shef njeri [nën 'ket
„ — Vetulla e sajë ndrejt, si fiskaja; [dielli
„ — Shteku i ballit, si shteku i [malit,
„ — Kur merr hana me [pranue
„ — Syni i sajë, si kokra e [qershis;
„ — E ka qerpikun, si krahi i [dhelpndyshes;
„ — Ftyra e sajë, si kuqet [molla n' degë;

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

„— Hunda ndrejt, si kalemi i Tushes;
„— Goja e vogël, si lula qi shperthen;
„—Dhamët e bardhë, si gurzit e lumit,
„—Fill mbas shiut kùr po i shndritë dielli;
„—Qafa e sajë, si qafa e pllumit;
„—Shtati i sajë, si 'i shtat qetinet;
„—Misht e dorës, porsi rrêmi i shemshirit.
At-herë djali mâ s' â pritë pa folë:
Dorën gojës Muji ja kà vndue,
Aq mâ tepër djali â pezmatue:
„Prapou, Muj, se m' kà ardhë dita e dekës!
„Rend me rend, Mujo, po flasim!"
Ka britë t' madhe plaku Basho Jana:
„S'e kam lânë, or shokë, per mik, pse s'gjeta.
„S' e kam lânë per pare, pse nuk pata;
„S'e kam lânë per vashë, pse nu' mûnd hasa,
„Veç s' kam dashtë vetë m' u martue!"
„Pa ndigio, more ti djalë!
— Ka folë plaku Osman Aga —
„Ditë e madhe nesër kà qillue;
„Tridhetë agë kan me u bashkue;
„Tridhetë vasha t' i kan prû.
„Njat mâ t' miren ke me e zgjedhë,
„Tridhet agë per hajr t' a bâjmë!"
S' p' e lên djali plakun mâ me folë:
— Zoti u vraftë, more agët e jutbinës!
— Po ku â ndì n' mjet tokës e t' qiellës,
— Se muer vllau motrën e vet?
— Qi tânë biat e Kraïnës, ku jane,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

— Tânë si motra qi po m' duken.
— Nji bè t' madhe qi kàm bâ,
— Nji bè t' madhe n' êmën t' Zotit,
— Njatij t' lumit, qi vrân e kthiell,
— Rendon tokë e rendon qiell,
— Qi ja martohem me gùr e dhé,
— Ja e kam marrë Tanushen e krajlit.
— E a ndigiut, ju agët e Jutbinës:
— Ndêja kuk, si natën e vorrit,
— E n' Krahinë cok s' u martova!
— Por n' qafë m' paçi, mori bjeshkët e nalta,
— Kurrkû ' i shtek qi nuk m' a laët,
— Per me dalun deri n' at krajlì!
— Kjeçë tuj e bâ nji hjeksì t' vogël,
— T' mujshe detit me i prî der' nder qafa,
— Me m' a dêj krejt atà borë,
— Sall sà t' dal me qitë kunorë.
— Qaq fort gazin shokët qi po m'a vndojnë,
— M' a kan ngjitë „taraku i Kotorrit"
— E fryma e gjallë s' u lanka peng per log!"

Sa mirë nâma bjeshkët m' i paska gjuej!
Sa shpejt deti djalin ka ndigjue!
E e kà çue nji frimë të fortë,
E e kà çue nji frimë të zetë,
E e kà lëshue krejt rên e zezë:
Bìn ortiqet nepër gropa;
Ushtojnë malet, si prejë motit
Por trì dit e mâ s' kà ngjatë,
A shkrî bora e kà ra n' lumë;

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Por trì javë e mâ s' kà ngiatë,
Shka e ká bâ luma atà t' bardhë?
T'bardhët e bjeshkëve krejt e kà mbytë n'det.

Lum per tý, o i Madhi Zot,
Ç' po këndojnë bylbylat n' mal!
Ç' po lodrojnë fmia n' per fushë!
„Shpejt me dalë te tbaëni;
„Se ka shperthye ahi!"
At-herë djali Mujit i kà thânë:
„Qetash gjokun, Mujë, ti me m' a dhânë!"
Aspak gjokun Muji s' ja kà dhânë.
Gjokut t' vet ne shpinë i kà rà,
Edhè â nisë Tanushen per me marrë.
Kùr kà bâ Muji m' u dredhë,
Mirë po i flet nâna e motnueme:
„Po ti ç' bane, more bìr,
„Gjokun djalit qi s' ja dhae?
„Rrezik djali me bâ me e pasë,
„E n' krajlì gjâ me t' a gjetë,
„Sà t' jèsh gjallë djalit ja kujton!"
Sa shpejt Muji kenka dredhë!
„Ndal, Halil!" — djalit i kà thânë;
Gjokun e vet Muji ja kà dhânë.
E' i msim t' mirë qi ja kà dhânë:
„Udha e marë te kjoftë tash, more vllà!
„N' megje t' krajlive kur t' bâjsh per me dalë,
„Kurrkûnd kryet gjogut mos me ja ndalë;
„Gjogu t' çon te Vuke Haramibashi;
„Probotin Vuken vetë e kam pasë;

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

„Falë me shndet Muji, thuej, të ká çue;
„Per nji pûnë, ti vllàth, sot me m'ndimue,
„Me m'ndimue me grosh e me shpatë,
„Me m' ndimue Tanûshën për me e marrë!"
At-herë djali i kà kcye gjogut në shpinë;
„T' mirë u pashim!" — Mujit i kà thânë;
Ká marrë dromin per krajlí,
Dý herë djalin kurrkush s' e kà pà.

Kalojnë male e kalojnë lugje,
Kalojnë breshtë e kalojnë ashtë,
Kalojnë dit e kalojnë net,
N' rob te Zotit kurrkund s' hasin.
Po thotë dielli: â ndorja e êmel
Kà thanë hâna: â ndorja e êmel
Kan thânë orët: â ndorja e jonë.
Zot! A flet dhia ne mal?
Paska folë dhia ne mal!
Ça kà qitun e kà thanë?
„Sa t' bâjë dritë kà ndoren dielli,
„T' errmen natë, ká ndoren hâna,
„Armët e brêzit ja rue zâna!"
Fort Halili m' âsht frigue:
„Ç' âsht ky zâ, Zot, nepër qeta?
„P' a thue flasin dhiët e malit?"
— Mos gabo, se s' jèm dhí mallit,
— Se na jèm trì dhí prejë shkamit
— Qi rrijm bashkë me zâna!"
Sa mirë djali u kà përgjegjë:
„Mirë p' e dí se â fogu i zânave,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

„E fjalës s' uej un nuk i luej!
„Syni i jem me ndore t' diellit,
„Kâma e eme ndorja e hânës,
„Erzi i armve ndorja e zânës,
„Deka e eme me - orë - çue!"
Kuer kà dalë n' bjeshkën mâ të naltën,
Na e kà pà 'i lum t' gjânë e t' gjatë:
I gjatë ishte dèt e n' dèt,
Andej lumet veç e lpè.
Kà bâ gjokut me i dhanë ujë,
Tre pash gjoku â dredhë per mbrapa;
Pàka 'i njeri per buzë shkami:
Sa mirë ora p' e pevetë:
„Kahë je nisë, djaloo, me shkue?"
Ndêjshëm djali fort qi po i pergjegjë:
„Per krajlì 'i herë jam drejtue,
„Der' tu Vuku i Harambashit!"
Fort ka qeshë ajo ora e malit!
Kerkund djali s' po kujtohet,
Ç' âsht aj njeri, qi po i flet.
Sa mirë ora e paska msue!
„Pa mba vesh, or djalë i rì!
„P' e dì mirë, pse kha' je dalë,
„Se t' kam pa nder Lugje të verdha,
„Se t' kam dashtë si syt e ballit,
„T' kam ruejt natën, t' kam ruejt ditën;
„M' kè pasë hie per mas trupit.
„Aty Vukën ti s' e gjè;
„Aj kahë mot â dyndë krajlìet;

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI"
SHKODËR (2018)

„Por avitu 'i herë prejë mejet!
„A p' e shef qat lumë te gjânë?
„Atje i thonë „Te-Lumi-i-Tunës".1)
„Ndale synin n' at breg lumit!
„Merr teposhten der' tu hiet!
„A po i shef do çadra të bardha?
„N' mjedis t' tyne 'i shatorr të kuq?
„Frênin gjokut mos me ja ndalë,
„Fill t' ka çue te e bia e Krajlit!"

Ora â' shdukë e hupë ne mal;
Djali a' shdukë e ra ne fushë;
A' varë dielli me pranue;
Qat-herë dita m' konka errë.

Lum per ty, o i lumi Zot,
Ke falë ditën me pûnue,
Ke falë natën me pushue!
„Ça ka hâna, qi s' po del?"
Kan pëvetë bylbylat malit.
„Pritni pak, more zojt e malit!
„Ju me kndue, tjetër pûnë s' keni;
„Hâna sande kà ndollë xânë,
„Ka nji ndore me percjellë!"
Ka gjegjë dhia ne shkam.

Qatë-herë djali sa kish'ra n' breg t'lumit;
Ka lidhë gjokun mrendë n' nji imshë;
Imshta ishte tanë ahishtë,

---

1) Mjaft e soila me të pvetuna, dittuesin e kësaj rapsodie-s nji plak prejë Currajsh, nji farë Mirash Gjonit — me m' kujtue se kahë vijte ky lum, por kot; pse, si per K o t o r e t e r r e j a; D u k a j k e t j. ksi êmnash topografikë, m' thotë: „Kjotú e dijnë prejt të parësh, se â kanë lum n' krajli kohes s' Mujit e Halilit, ândej kahë fushat e Boshnjes, kur dynjeja 'ite krejt t u r k - i pafè kohes s' kaurriti!" Kso doret m' perzite i ilirasi i shkretë, qi s' kishte tjetër gjynahë t' kulturës moderne në trup të vet jashtë knjshet pushkel kohen e dyndjeve të llanvzive ilirjane me ekpansjon të sllavve e të turqve.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI"
SHKODËR (2018)

Vetë shatorret n' per muzg të natës po i lypë.
Kur kà mrrijt te çadra e kuqe,
Qat-herë djali por ka ngulë,
Ka xanë vend permas nji lisit;
Rrajët e lisit shperdà n' lumë.
Sa fort djali po merzitet,
Ça ka qitun e ka thanë?
„Po si s' erdh kurr kjo mjesnatë!"
Kùr ka falë Zotyn mjesnatën,
Sa urtisht djali qi p' e msyn!
M' a ka xjerrë thikën mâ t' preftën,
Kama-doras âsht avitë,
Edhè e pritka nji copë shatorr.
Ka bâ dorën mrendë me shtî,
Aty djali ka gabue,
Se aty dora ndeshë n' ballë njerit;
Njeri ishte e bija e krajlit.
Ka lshue vasha nji brimë t' keqe
Edhè ndêjë a çue prejë trêmet.
Treqind çika p'r'i fjalë jânë mledhë:
„Ç' kje kjo brimë?" — Tanushës po i thonë —
„Qi kso vigme kurr s' ke bâ?"
Sa butë vasha u ka pergjegjun çikave!
„Shkoni e bini, mori shoqe!
„Si lugat dishka m' u shtî,
„E prejë trêmet gjûmi m' duet!
Mejherë çikat kenkan shkepë;
Mejherë vasha â ulë me rà,
E' i unazë n' tokë rrotullohet:

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Shpejt e çon Tanusha toket.
Kur ka pà ftyrën e djalit:
— Po ket ftyrë, Zot, kû e kam pà,
— Qi po m' gitet me t' Halilit?!"
Ƭjetër djali s' âsht durue:
„Zoti t' vraftë! — Tanushës po i thotë: —
„Po a je nieri, qi kè besë?"
— T' thashin krahët, more djalë i rì!
— Se fort fèll qi paske hî,
— Treqind shpirtna n' trup me i pasë,
— Kurrnjâ drita s' t' a kà xânë.
— Hajde mrendë, kopil! — po i thotë:
— Se ja desim t' dy per nji herë,
— Ja kèm pshtue t' dy per nji herë.
Sa mirë djali nuk po ngutet!
„Ndal nji herë!" — çikës i kà thânë.
E t' m' ka xjerrë shpatën prejë millit;
Ka xânë pritën n' shtek t' shatorrit;
Ka lshue synin rreth oborrit;
Rob i gjallë asajt nuk shifet;
At-herë djali mrendë ka hî.
E ka marrë vasha per doret,
Shpejt-e-shpejt te 'i odë i prîn,
Oda ishte mbushë me pajë.
Tu'i kan zgiedhë'i parë petka mâ t'mirat,
T' gjith ngrî n' ari si ko'kan kânë.
E Halilit para ja kà shtrue:
„Çou, Halil, shpejto n' u veshë!
„Se me t' xânë drita q'ish jè.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

„T' dyvet krajli veç na pret!“
Krejt si çikë djali po daën.

Ka nisë drita me lbardhë terrin:
Mârrtas dielli kenka çue.
Zot, ç' po bâjnë çikat e krajlit,
Qi kaq heret kenkan çue?
Po ngarkojnë lesh sa kû munden,
Per me rà deri n' at lumë;
Po shperdahen gurve t' lumit,
Gurve t' lumit, kahë po lajnë,
Herë po lajnë herë po kendojnë.

Del Tanusha n' at breg lumit,
Vetë e dyta gisht per gisht;
Vend po xân te gurt e lumit.
Kan qitë çikat e e kan pvetë:
„Amanet, mori e bukra e dheut!
„Po kjo vashë n' dorë qysh t' ka rà,
„Qi nè pahin krejt na paska marrë?!
„Syni i sajë, si syni i zânës;
„Balli i sajë, si balli i hânës;
„Shtati i sajë, porsì hala n' bjeshkë:
„Kurrkund shoqen nên ket diellë s' e paska!“
— Zoti u vraftë, mori treqind çika!
— Gjâ e pa shoqe s' âsht n' ket jetë.
— Fukarè, e mjera ka qillue;
— E ka xânë pasha i Dumlikës,
— Por kjo pajë s' ka ku me marrë:
— Baba dekë e kalbë nên dhè,
— Nana mbetë rrugash nbi dhè,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI“
SHKODËR (2018)

— Ja ka msy kullën tatës krajl,
— A s' â send ndoj pare me ja falë.
— Por ju lani, u pastë Tanusha,
— Lani lesh e mos u tallni! —
Askurrnja ma s' po e pevetë,
Por po lajnë lesh gurve t' lumit,
Kush po làn e kush po kjan prejë dhimet.

* * *

Lum per tý, o i lumi Zot,
Se ç' do bâjë krajlica n' at Kotorr?
'I andërr t' vshtìr e paska pà:
Pàka n' andërr nji tufë berresh,
— Tufa ishte treqind delesh —
N' mjedis t' tufës nji uk te zì:
Uk i zì si 'i dash galan.
Tremshem grueja konka çue!
Fìll tu krajli konka shkûe:
„Çou, bre krajl, tý Zoti t' vraftë!
„Se nji çikë Zoti t' kà falë,
„Tjetër djalë n' votër nuk kè,
„E qe 'i motmot me sy nuk e kè pà.
„Hypi gjokut, kû t' jèt mâ i shpejti,
„Se 'i andërr t' vshtirë sonte kam pà....“
— Hajre kjoftë! — i britka krajli.
„Se ishte çue nji uk Jutbinet“
„E treqind çikat i kish perdà“
Mejherë krajli âsht marthye,
Mirë e shterngon dorin e meidanit;

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Mirë shterngohet me hekurat e shtatit;
Kà marrë rrugën, qi çon te bregu i Tunës.
Treqind çika qi po i njehë,
Nji mâ tepër qi po i del,
Ajo mâ e bukura qi m' ishte nder shoqe.
„Oj Tanushë, lum baba!“ — i ka thanë:
„Po kjo çikë n' dorë kahë t' kà rà,
„Qi n' dynjë shoqen s' e paska!?“
— Fukarè, e ngrata ka qillue,
— Tata dekë e nana mbetë rrugash,
— E ka xanë Pasha i Dumlikës.
— E pà pajë, qyqja, kà ndollë,
— Fill kà ardhë e kà msy ty,
— A s' â send ndoj pare me ja falë! —.
Sa mirë krajli âsht pshtjellue;
„Tash po nisna per Kotorre t' reja,
„Ti me vedi çikën kè me e marrë!“
Ka dhanë êmër krajli me bujrì,
Treqind çikat me u shterngue!
Shpejt meqaret i kan ngarkue;
Per Kotorr tek janë fillue;
Asht Tanusha n' t' mramin rresht
Me Halilin gisht per gisht:
Djali m' gjok — vasha n' dorì.
Mirë ushtria qi po i rue,
Kerkund gjasë s' po i shofin per me hikun.
Mas trì ditsh e mas trì netsh
A kapë çeta te Kotorret e reja,
Treqind çika jânë shkepë nder konjqe;

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

E kà zgjedhë Tanusha 'i kullë mâ t' mirën,
N' breg te detit, permbi 'i shkam,
Dymdhet ketesh kulla e naltë,
Kerkund shoqen nuk e kishte.
Treqind hapash kulla e gjanë,
Të tana ballet guris s' lmue,
Anash krejt guris s' latue,
Latue shkami prejë mermerit.
Aty gurrat me u flladitë,
Aty kopshti me u mahitë,
Aty velat me velzue,
Me velzue per shpinë te detit.
Kur po hîn njeri n' at kullë,
Me kujtue se kà ndrrue jetë.

Me Halilin mrêndë kan hî.
Paskan ndêjë trì dit e net,
As s' kan hanger, as s'kan pì:
„Qysh ja bajmë me këthye n' Jutbinë?"
Sa mirë vasha âsht kujtue!
„Me i dhanë gjokut shpin'n e detit;
„Na po hîm m' nji barkë me rrêma;
„Na po hîm m' nji barkë me vela;
„Ti vozit, un drejto velat!
„Na çon Zoti 'i freskì t' hollë;
„Na i shtyn velat per krahinë;
„Aty n'breg gjoku na pret,
„Se un po drue nânës me i kallxue!"
I kan dhanë gjokut shpinën e detit.
Por ç' ka bâ shkuna e Kotorrit?

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Kish pà gjokun mjedis valës s' detit:
Fill te krajli kenka shkue:
„Zoti t' vraftë!“ — krajlit i ka thânë:
„Tash trì dit çika n' Kotorr â ardhë,
„E as un as ti me sy s'e kemi pà!?“
— Hajt sa t' duesh, per n' daç me e pà,
— Se mue ngaëja kurkun sot s' m' a qet!—
Se fort shpejt krajlica gadi â bâ;
E ka marrë rrugën e bregut t' detit,
Per me shkue te kulla e bukur;
Aty m' gjêka kullën xânë.
Sa mirë zânin, shkina, e ka t-hollue!
„Oj Tanushë, lum nâna!“ — m'i ka thirrë:
„Çilma derën 'i herë synin t' a shof,
„Se malli i yt â kahë m' çon n' tjetër jetë!
A dridhë çika per mas deret:
„Po si m' thue, Halil, me bâ?“
— Çilja derën, n'bafti të Zotit! —
Kurkund zêmra s' i bân me shdry derën,
Sa shpejt n' mend i ra çikës edhè 'i fjalë!
„Pa ndigjo, lum nâna! — i thotë:
„Po qysh t' dal, e mjera, derën me t'a çilë,
„Me ket dergjë, qi shtatin m' a ka këputë?“
— Hajt, moj bi, lum nâna!“ — i thotë:
— Vetë, t' pastë lokja, e rè qi kam kânë,
— E qaso dergje shum herë qi m' kà rà;
— Por po t' ap besën e Zotit,
—Se ty dergjën nâna t' a kà shndoshë;
—Por çilm derën e mos m' lên me pritë,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

—Se ti nânën nânë ke per t' a pasë! —
A rrêjtë bia e zêmra hiq s' po e rrê;
N' bafti t' Zotit tek kà rà per shkallësh,
Aspak pênin doret s' e kà hjekun;
Aspak velin m' ânesh s' e kà tretun,
Edhe derën nânës ja paska çilun.
Po, por nâna s' ish' kênë nânë:
Ish' kênë bishë qi hate drangujt.
Kur kà pà Shkina Sokol Halilin,
A dredhë mrapësht, si dredhet gjarpni:
„Zoti t' vraftë, moj bí, si t' paska vrà!
„P'a me cuba kullen e kè mbushë?
Edhè derën e kà shkrepë,
Fill tu krajli tek â shkue:
„Ke marue, krajl kapedane!
„T' kan ardhë cubat e Jutbinës,
„E ty kullat t' i kan zaptue,
„Erzin marrë, çikat shnjerzue!
— T' u thaftë goja! Ç' je kahë thue? —
Ka britë të madhe Shkjau i Kotorrit,
Edhè ftyra zjarm i paska marrun.
Shpejt e shpejt konka shterngue,
E e rrethueka krejt bregun e detit,
E e ka msy kullën e shkamit,
— Hiq s' po i nepet djalit me qindrue —
T' dy per krahit krajli i kà kapun:
„Si m' shnjerzove kshtu, Tanushë, mjerë baba!
„Qysh me ndêjë me cuba t' Jutbinës?"
N' burgje t' fellà Halilin e kà ndry,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Rrugën e madhe Tanushes ja ka dhânë:
„Qetash udha e marë t' kjoftë, mori bi!
„Se kto jânë rrugat, qi kè dashtë me marrë!
„E ruej se e msy tjetër derën e shpis;
„Se Babës e vedit ja kè myllë me ferrë!"

Qat-herë vajin ka marrë çika e rrugën;
Ka marrë gjâmen e fort po gjâmon,
Krejt e mjeron rrugën, kahë po shkon.
Kan dalë gjindja me veshtrue ata vajë,
As me ju avitë kurrkush nuk po guxon;
Kaq rajë t' madhe krajli i kishte vû.

Kur kà mrriejt te kryet e Kotorrit
Mirë p' e ndalë Jovani e p' e pvetë.
„Ç'â kta vajë, Tanushë, lum motra! - i thotë:
„Se kso brimet kurr s' kemi ndî!
„Ktheu nji-herë e t' hîm mrenda ne shpì!
„Ty dishkà po deshtka sot me gjetë!"
„S' ke pse m' ton, Jovan, per me dredhue!
„Rob kan xânë Halilin e Mujit,
„E mue rrugat tata m' i ka dhânë,
„Mâ per t' gjallë te shpia mos me kthye!"
— Po ty, bi, hjeksìn kush t' a ka bâ? —
„Ah mos pritsha, Jovan, me kânë!
„Nâna qi m' rriti — ajo m' paditi.
„Por amanet, Jovan, t' a paça lânë,
„Nji fjalë Mujit tu dera me ja çue:
„Qi me i ra mrapa Halilit sa mâ parë,
„Ndryshej djali n' burgje t'u kà kalbë!"
Mirë Jovani e kà drejtue:

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

— Une Mujit shtek as gjurmë s' i dì,
— Por e kà ksajt nji bì krahinet,
— E kà kullën shi n' krye t' Kotorrit,
— Derën e rè, t' ndreqme sivjet. —
Fill tu dera Jovani e kà percjellë,
E tu dera gruen e paskan hasë,
Kahë po kthete me bullrë prej kronit.
„Shka t' kà gjetë, Tanushe-motra?" — i thotë:
Mue m'kà gjetë shka mos-t'-gjetët-kushi:
— Tata rrugat m' i kà dhânë;
— Derën e shpìs mâ mos me e msye,
— Rob m' kan xânë at Halilin e Mujit;
— Tutem djali kà sharrue,
— Po s' erdh Muji per me e pshtue. —
Grue prejë fisit qi kish' kânë,
Sà me 'i herë ja shndoshka zêmrën:
„Qi n' kjoftë Muji i gjallë e per te gjallë,
„Sot trì dit t' kà prî me qitë kunorë."
E kà gjetë nji njeri beset;
Me 'i herë Mujt natën ja kà nisun;
N' nesret, nadje djali â kapë tu kulla;
Nji kà nji krejt punët ja kallxon Mujit;
T' madhe burri paska nisë me qeshë:
„A t' kam thânë, Taraku i Kotorrit,
„Se Kotorret kan me t' hanger kryet!
„Mos me m'ardhë marrje e lubinës,
„Tybe n' Zotin kâmen nuk e luejta!"
A dalë trimi n' beqên t'kullës,
Me 'i kushtrim ka thirrë lubinë e Krahinë:

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

„Per nji punë, qi sot ka ndollë,
„Kushtrim djalë per me çetue!“
Mejherë trimat kenkan mledhë.
„Hajre, Mujë!“ Kan qitë agët e kan thânë.
„S' kam shka u thom, more agët e mì,
„Veç m' koriti Sokole Halili!
„E kan xânë mrêndë n' Kotorre t' reja,
„Qi tybe n' Zotin mrapa n' i bie,
„Mos me m' ardhë marrja e Jutbinës!
„Me u shterngue, burra, si t' mundi,
„Se dita e dekës mâ e vshtìr ndryshej nuk vjen!
Treqind agët mirë janë shterngue;
Kan bâ ashtat, trimat me ushtue,
Kan bâ lumet trimat m' u turbllue,
Kan bâ gjogat trimat me flurue,
E t' janë kapë te Kotorret e reja.
N' shevarinë t' detit kùr kan rà,
N' epër rânë t' detit Muji i kà shperdà:
„Ver me gojë mos guxo kush me bâ!
Sà mirë agët jânë mshehë e t' gjith pà zâ
[po rrinë.

* * *

Te lumët per Zotin t' lumin,
Se shum njeri kenka mledhë
Nder ato Kotorre t' reja!
Me kushtrim krajli i ká thirrë;
Tanë Kotorri tu kisha jânë rà,
Ditë e dielli si m' kish qillue,
N' mjedis të logut nji djalë i ri,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI“
SHKODER (2018)

Hekurat duersh, bugagit kamësh,
Aj âsht Halil aga i zì,
Marë Kotorret me tâ qi po qeshen.

Met e i foli Krajle Kapedani:
„A p 'e shef, Halil, deken me sy?
„Kurr mâ ngusht, Halil, a thue jè kânë?
— Se kuvend burrash djali paska shtrue:
— Pa nigjo, more Krajle Kapedane!
— S' â ngûsht njeri deri n' ditë të dekës:
— Deka vjen mbas mikut t' prè,
— Deka vjen mbas besës s' thyeme,
— A 'i kue bukë mos t' kèsh per mik.
— Sà mâ ngûsht, Krajl, qi kam kânë,
— Qaq mâ lirë Zoti m' a kà bâ!"
„Fjal' n e mrame, n' e paç, per me folë,
„Se ty jeta m' njat hû t' u kà sosë!"
— Zoti t' vraftë, bre krajle kapetani!
— Se Zoti e di, per kâ e kè ngulë at hû!
—Pesë dekika lirì per me m' dhanë!
—Tjetër t' mirë ne t' parët nu' na kan lanë,
—Kurrnjâ nesh veç mos me dekë ne t'shtrue-
—Por me shpata m' u pre tuj kendue. — [me;
Sa burrnisht Krajli e ka çue!
„Gjith sa të duesh, Halil, me këndue!
Edhe duert mirë ja shpengojnë,
Ja kan dhanë lahutën n' dorë,
Kurkush djalin vesht s' una e ka marrë,
Krejt p' e kndon kangen n' giuhë të parve:
„E kshtû drita e mrame m' paska ardhun-oo!

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

„Dielli xânë e majet xânë!
„Ku e laët ndoren diëll?
„Ku e kè ndoren, mori zânë?
„P' a kjo besa, qi m' patët dhânë?
„A po m' gjegjesh, more diell?
„Pásh njat dritë, qi t' flakron n' ballë,
„Amanet t' a paça lânë,
„Amanet per t' mramen herë!
„Kerkoë bjeshken krep e m' krep!
„Kerkoj mrizet gjithkû jânë!
„Ndezi ashtat ânë e m' anë!
„Ziërjau gjûmin orëve n' mal!
„Zânes s' madhe falë me shndet!
„Thuj: Halili qetash met!
Ka flurue nji zog prejë malit;
U ndal zogu n' degë t' nji ahit:
„Amanet, more zogu i malit,
„A ke flatra me flurue?
„Pashë njat degë, kû rri pushue,
„Falë me shndet Gjeto Basho Mujit!
„E ate gjûmi n' e pastë xânë,
„Kurr kryet shndosh o mos e çoftë!
„Per n' kjoftë bjeshkve kahë çeton,
„Kurr te shpia shndosh mos voftë!
„E per n' kjoftë kund ksajt tuj ndi,
„Kurr mâ ngusht vedin s' e di!"
Qaty Muji per fushë â dalë,
E e ka bâ nji piskâm' t' madhe,
Janë shêmë kullat der' tê themel

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

E t' â trandun deti me hî mrendë,
Kan gjimue malet, si per mot t' lig:
Kurrnja trimat nuk p' e lânë me hikë.
Luftë e rrebtë aty qi po bahet,
Me dhâmë trimat duen shoshojnë me shkye;
Me dhâmë gjogat duen shoshojnë me marrë;
Notojnë kurmat fèll ne dèt;
Notojnë trupat nepër gjak;
Hiq s' po lodhet Gjeto Basho Muji:
Sà fèll trimi m' paska hî!
„Ruej, bre Mujë, se krajlin po m'a çartë!"
Fort ka britun Sokole Halili:
„Zgidhmi kush prangat prejë dore!
„Se kam bâ bè n' t' lumin Zot,
„Qeky hû shpirtin me ja marrë!

Muji djalin e ka shpengue.
A turrë djali si i terbue,
Gjallë me dorë krajlin ka xânë:
Me shpinë n' hû ditt i maroj.

Qat-herë burrat kan rrokë ûnat;
Shpejt gjyteti ka marrë zjarrë,
Ka marrë zjarrë krejt n' fund e n' mâje.
Sa fort Muji m' âsht terbue!
Aspak dhimë trimi s' po kà,
As per kulla, qi rrênohën,
As per t' dekun, qi shkrumohen,
As per fmì, mrendë kahe po digjen.
Trì herë dielli kà prânue,
Trì herë hâna kà ngue.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Kerkund zjarmi me pushue.
Kur ka bâ trimi me dredhë,
Kenka sjellë prejë Kotorresh t' reja:
„A po ndieni, morì troje t' rrenueme?
„Drumi i juej per tokë e dèt.
„Kushdo t' pvesë per tokë e dèt:
„Po pse krajli u ka lânë shkret?
„Trathtoj bìn, thoni, nana e vet!
„Ka xjerrë Muji vllàn e vet!
„Muer Halili i vashë metë shkret!"

Rivista e Shtypit.

Nji muhaxherim Gjakove, veshë si nji gjymsë oficieri shqyptàr, para ktyne do ditve, vràte e kthiellte në Prefekturë të Kosovës, porsí t' ishte kênë vetë Mehmet Fati. Ky n' êmen të Qeverís shqyptare u çon fjalë koçakve të Nikaj e të Merturit, se ishin të falun e se, mbas Bajramit, t' u mblidhshin të gjith në nji vend të caktuem. Diten e dàme shkojnë koçakët m' at vend, e ky gjymsë oficjeri shqyptàr, zgiedhë shtatë vetë prej sish — shtatë qi kishin gjaqe e varrë me turk të Gashit e të Krasniqes, i lidhë edhè i nisë kinsè per Krumë; tjerët i ishon me shkue nder shpija të veta. Kuer atà shtatë vetë të lidhun mrrijnë më nji shêj vendit ndermjet Bunjaj e Krasnës, dikush del e i vret, e të shtattit i lên shakull per dhè. Ndihet kjo punë

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e shemtueme, ky kob, edhè nji Frat i Dukagjinit i terhjekë vremen Qeveris mè nji artikull m' **„Orë të Maleve“**, se gjytetast e lirë të Shqypnis, në dashtë të kshtênë në dashtë muhamedan t' jenë, mbasi t' jenë dorzue auktoritetit, sado qi fajtorë, nuk mund u vritshin as prej oficjerash as prej ushtarësh e zhandarësh, pa nji vendim të gjykatores kompetente. E kndon ket artikull nji llapazan b i h u d e; nuk i pelqen, edhè vêhet e bertet e qet shtjelma m' fletore **„Kû vemi“?** e jo kundra atji Fratit të Dukagjinit, qi e kishte nenshkrue artikullin, por kundra Fretenve marë të Shqypnis.

I.

Se llapazani vrret m' at fletore, si skjapi më shul, t' a merr mendja, besa: penda e atij Fratit të Dukagjinit, qi kà shkrue artikullin e **„Orës së Malevet“**, po ishte per njimend nji thikë x h e r r a t i, e cilla po dermishte kthelltë e pa kurrfarë dhîmet shpirtin e leshtë e disa rregresistave t' onë; por nuk kuptojmë pse aj posë gjith shokve, po ngrifet si „kapodet“ — si ajo rrashtë kalit të coftë, qi katundari ngulë mjedis arës s' kallomoqit, per me trêmë sorrat e korbat, e prej andej çon zanin edhè bân se po qet shtjelma kundra nesh Fretenve të Shqypnis: tuj e diejt se s' trêmet ujku prej shoshet e se na më shtjelma të tij nuk vetojmë sy, me sa bartori m' shtjelma qi gomari i ngarkuem qet m' mrrela e ?m' mîzâ vere. E pra na patem kujtue, se as êmnin nâ nuk do të na kishte zanë në gojë, mbasi na dikuer në vashtje të nji programit i a patem lshue m' shpinë Pegazin e **„Hyllit**

BIBLIOTEKA PUBLIKE "NAIM BARLETI" SHKODËR (2018)

të Dritës“. Por, ke aj aso kohe i kishte pasë tureçkat kthelltë të zhytuna në shtrajcë të tagjis s' Qeveris, duket se shtjelmat e Pegazit e mueren si per terthuer e nuk mûjten me i a çue turinin gjak, si do t' a kishte lypë puna. Prandej sod, qi aj po guzon me guksuë — në nji prozë garravâxhe, hermafrodite e krejt h o d u m e -- fjalë e gjygje b i h u d e kundra nesh, jemi të ngushtuem me e zdrypë per veshësh e me i a trandë mirë at grreç kreje, sa me i a lshue masken per tokë e me e bâ qi, para se të vêjë gojë m' në, t' i a njesë gishtin krès nji herë, e të mendojë nji natë dimni e nji ditë Sh'Gjini, se shka do të shkruej e shka do të flasë. — Ani llapazani me na qortue në nder çashtje atdhedashtnije e me na dhânë msime demokracije e kulture okcidentale! Qi me pasë per t' a lânë gjith jeten e vet n' h a m a m x h i k të kulturës okcidentale e masandej me i a hjekë kush qafës nji paravesh — nji dackë, e mbrapa me i marrë erë dorës, kishim me thânë, qi prap se prap dorës do t' i vîte era „azjatik“. Asht nji ród zdramit ky, qi m' llapazanin e m' nji palë shokë të tij, të helmatisun me at fije verniqe të hollë kulture, marë ujët e Oceanit nuk mund t' a lajë. E njimend; fund e maje artikulli i tij ep nji raha të neveritshme mentaliteti azjatik. Aty nuk gjênë ndiesi atdhedashtnije, perparimi e kulture: gjênë vetem nji mni djallsore ndaj katolicizmin, mni të mblueme me sofizme bizantine e me fjalë të thata e të stereotypueme demokracije e liberalizmi të qelbtë kundra Klerit e sidomos kundra Franciskâjve të Shqypnis. Mjaft âsht me i a lshue nji ky artikullit të tij, per me u vertetue, se âsht per tanam i biri i t' et, nipi i

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

gjyshit e sternipi i katragjyshit të vet.

Qe, fjala vjen, se shka ky maskarallon, nder sa tjera, kundra Franciskâjve shqyptarë: „Vetem ky klerë na del para në ç' do çashtje . . . . Në zgjedhje këta, në arsim këta, me nëpunës këta . . . Sa kà nevojë shpëtimi e librimi nji Muzeqar nga thojt e feudalizmes aq kà nji Dukagjinas e nji malsor per librimin e ti nga tiranit e klerit . . . . Ketyne qeverija t' ju a presij shkurt . . . t' u priten thojt e politikës . . . S' kà fetar sot në faqe të botes qi të bajë politikë." Prej ksajë llapazanije të shkatrrueme shifet kjartas, se qellimi i artikullit të llapazanit nuk âsht gjytetnimi e perparimi i Atdheut, por pengimi i veprimit të Klerit e prandej shkatrrimi i Kishës Katolike, tue kênë se nuk kà Kishë Katolike pa Meshtarì. Mâ parë mâ dalë ky ankohet — n'intererese të Shqypnis e të demokracis, merret vesht — qi Franciskâjt shqyptarë marrin pjesë nder elekcjone. Mirë po antiklerikali-jeniçèr i Elbasanit harron, se Qeverija e sodshme gjindet në fuqì shî në forcë të programit elektoral të mprojtun prej Franciskâjve nder elekcjone politike të mbrame. Prandej, po kje se Qeverija e sodshme nuk âsht e rrezikshme per Atdhè, as veprimi elektoral i Franciskâjve nuk i kà sjellë dam Atdheut. Pse pra me u a mohue Franciskâjve e mârë Klerit katolik tagrin elektoral? Shum me thânë, veprimi elektoral i Franciskâjve kà mûjtë me kênë i damshem per qellime politike të llapazanit e të partis s' tij: por as llapazani as partija e tij nuk janë Shqypnija. Nuk kà asnji arsye, pra, llapazani me u ankue, qi Franciskâjt shqyptarë marrin pjesë nder elekcjone politike. E po kje se aj, per arsye të veta antikatolike, nuk

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

do me i pà Franciskâjt te „arka elektorale“, s' po thomë qi të vrasë vedin a se të varet kund m' ndoj konop, pse kta per njimend kishte me na ardhë keq; por po e kshillojmë mos me vû kandidaturen e vet e at ditë me ndejë te shpija e me zië groshë a se me pjekë ndojë „tavë Elbasani“. Masandej thotë, se „s' kà fetar sot në faqe të botës qi të bâjë .politikë“! Me nderë me thânë, ktû zotnija e tij nuk thotë të verteten. Ndoshta me kto fjalë aj do me thânë, se nuk i kandet, qi Êmzot Noli t' jèt Kryeminister; por kta nuk do me thânë, se s' kà „fetar“ sot në faqe të botës, qi të bâjë politikë. E po „Partìn Popullore“ n' Italì kush e pat organizue veç se nji Prift, Dom Sturzo? E Êmzot Seipel, Kryrministri i sodshem i Austrìs, a nuk âsht edhè ky nji Prift, si vjetin 1922 Ministri i Punve Botore në Germanì kje edhè aj nji Prift, Ernest Braun? Shka qet petlla n' uejë, pra, llapazani, mbasi faktet flasin krejt ndryshej se shkarravitë aj n' artikull të vet: S h t a t ë k r i m i n e l t, f r a t ! g j y k u e n v e d v e d i n ?

II.

Por klerofobija e b i h u d l l e k u bizantino-aziatik i llapazanit të fletores **„Ku vemi?“** duket sidomos prej ktyne fjalve: „Sa kà nevojë shpëtimi e librimi nji Muzeqar nga thojt e feudalizmes, aq kà nji Dukagjinas e nji malsor per librimin e tij nga tiranìt e klerit.“ Mbas fjalve të tija, prà, si âsht feudali i rrezikshëm per Muzeqè, âshtû âsht Frati per Malcì. Per me pà se dèri kû mund t' jenë të verteta kto fjalë, na ktû po bâjmë dy p o r t r a i t s a se dyë ritrata: të feudalit të Muzeqès e atê të Fratit të Mal-

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARINBARLETI“ SHKODËR (2018)

cis; pse, per me shkaktue dyë efekte të njapernjashme, duhet qi edhè shkaset e tyne t' jenë njapernja. Pa njipernjisì shkasesh, s'kà njipernjisì efektesh. Po fillojmë pra prej Fratit — Ab Jove principium —

Frati, para se me shkue në Malcì, i âsht bâ gati misjonit të vet me 13 a 14 vjet shkollë — sod do të bâjë 17 vjet — kû nen disciplinë të fort kà marue klasët fillore, kà bâ kndimet klasike, kà zanë Filozofì e Telogì: kshtû qi, dèr sa mos të vertetohet e kunderta, aj a priori do do të merret per nieri intelektual në të gjith kuptimin e fjalës. Si shkoj në Malcì, aty, me fuqì të fjalës s' vet, i forcoj të kshtênët në Fè të Parve të tyne: shka per Shqypnì kje nji punë fort e interesantshme; pse, si kemi diftue edhè tjera herë — „H. D." 1923, Nr. 4, 5, 6, — Feja e kshtênë âsht ajo, qi kà ndertue kulturen okcidentale, të cillen kulturë Shteti shqyptár ká deklarue në Parlament, se do m'e bâ të veten. Mâ teper u a mushi menden malcorve, se Turku duhej dbue prej Shqypnijet e Slavi e Greku nuk do t' u lêjshin me hîë në Shqypnì, e bashkë me ta luftoj kundra Turkut edhè Slavit. Ktê, masandej, e pat sy i verbti e kamë i shkepti; edhè gjithmonë i u gjet nihmë malcorit nder halle e travajë të tija. Jitte pa bukë malcori? kurkund mâ para se te Frati nuk e gjète uhàn e bukës e të krypës, e babunen e drithit, per mos me i metë toka djerrë e me i dekë fmija t'mit. I dìte nieri në shpì e s' kishte me se m' e shtrë në dhè? shkote te Frati, e ky nuk e lête me u kthitë me mîq e dashamirë. Merthehej m' armë me shoke të vet: e Frati u hîte ndermjet e u a shkrifte armët e si lête me u vrà shoq me

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2013)

shoq. E kuer h y q a m e t i i Turkut e xête malcorin e a e dbote në Dialbekir, a e lête me u kalbë në burg, a se e gjykote per dekë, Frati, kamët zdathë, buken në shtrajcë e me shkop në dorë, kishte per të shkapercye mal e bjeshkë; kishte per të kalue lum e shè, e neper zheg të verës e acarim të dimnit kishte per të rà në Shkoder, e aty trakllo te Korslla, fol te begu, hîn te Valiu, dèr qi n'e mbramtë malcorin e kthete prej dbimit, e xiërte prej burgut, e shkëputte prej konopit. Ky kurr nuk i u dà malcorit; por kjau me tê nder të vshtira, kndoj me tê nder gzime e diten e dekës malcori e pat ngushllues te kryet. Por edhe kend me vrà ky nuk vrau kurr; as kà vjedhë malcorin a Financen, as kà grabitë delet e malcorit a tokët e Shtetit, e as hjeksì s' i kà bâ bajrakut a Shqypnis. Nji pllamë tokë e Dukagjinit enè s' kà rà nder duer të hueja; e ato tokë të Malcis s' Madhe, kû kà ndêjë Frati e qi paten fatin e zì me rà në dorë t' anmikut, ato nji herë mâ para u làn krejt me gjak, e populli i lshoj e duel në Shqypni. Prandej me shum arsye nder „ P i k a V o ë s e t" thohet per Meshtarin e Malcis:

Nder vese të veta
I kalbun krenari
T' qestisë tyë, qyqari;
Por Engjuj e Mbreta,
Por t'dijshem — e t'viejshem,
Por mendet e mara
T' perkulen perpara.

Të shofim, tash, se kush âsht feudali. Mâ parë mâ dalë feudali — per me folë perpjithsisht e me perjashtime të „duhura", e si ky kà kênë dèr di-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

ten, qi duel Turku prej Shpypnijet — âsht nji analfabet per gjymsë idiotë, d e m e l, shum herë s a r a h o s h, gati gjithmonë k u m a r x h i, e nieri pà ftyrë; pse, sado qi poligam, prej si s' kà guzue vajzë me dalë te dera, djalë me u endë s o k a k u t, nuse me shkue te burri. Krenàr, dorshtrêjtë, q i l i p i r x h i, ky per nji q i f l l e k, per nji r y b e, kà pshtyë m' Fè e Atdhè, e i kà rà mohit komsìs s' vet, ke, Shqyptàr tue kênë, e qujti vedin „Turk". J a t a k hajnash, cubash, e vetë gjakës, k a t i l, x h a h i l, kà vrà njerz me dorë të vet e me pare, edhè kà renue shpija e katunde, per me lânë Shqyptarët rob nen zgiedhë të randë të nji tyranit të huej. Mâ teper kà vrà njerz, per me u pushtue token; kà vra bulqit e vet, per me u grabitë gjinden e shpis, per me u marrë bagtín, per shêj pushke. Muzeqari prej si s' kà guzue me bajtë armë, me shkue më kalë të shalës, me ngrefë o x h a k mbí pullaz të shpìs. Aj Muzeqarin e kà repë, e kà rrahë, e kà koritë, s' e kà lânë me pà dritë me sy kurr. Gjithmonë m u r t a t i mbretit e intrigant, dhunen e kà njehë per nàm, per erz, e ftyra e tij, per ç' do të zezë qi kà mûjtë me bâ, s' âsht kuqë kurr, me sa shuelli i opangës. Në shpì të tij s' ke gjetë kurrnji shêj gjytetnije: në Pikturë, në Muzikë, në Skulpturë, ne liber, ne leter; veç, po, qilima, saxhade, mindere, thika, tagana, haxharë, pushkë të gjata, shahija — të tana sende qefi e egersije. Anmik i kulturës s' kà lanë me u çilë shkollë, me u msue shqyp, me ngrefë flamur komtàr, me thânë: rrnoftë Shqypnija! Me nji fjalë feudali, i kqyrun neper prizmë të kulturës okcidentale, mâ fort se nieri, âsht nji perbime — nji m o n s t r u m i shoqnis nierzore.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Mbas ktyne dyë ritrateve na nuk diejm se me çë sy e faqe mund të dalë e të na thotë llapazani, se sa âsht i rrezikshem feudali per Muzeqarin, aq âsht i damshem Frati per malcorin. Per me llapzue kso dore, duhet me pasë bjerrë krejt kuptimin e moralit e të virtytit, a se ket fjalë me e perdorue si nji sofizm, per me mârrë mêç popullin. Nè na duket, se kjo fjalë nuk âsht tjeter veç se nji sofizm fjeshtë azjatik. Llapazani — me gjith liberalizm të vetin e si shifet prej artikullit, qi kà botue — kà ferrë m' sy kshtenimin, e prandej mundohet me i qitë luftë Klerit; pse e di, qi, pa Klèr, kshtenimi nuk mund të mbahet m' kamë. E pse nuk mundet mâ me i bâ luftë me ato armët e babës e të babë-gjyshit të vet, ket luftë sod mundohet me i a bâ me dredhì djallsore. Thotë se do shue feudalizmi edhè Kleri jo pse pernjimend aj do, qi të shuhet feudalizmi: pse, me gjith programe të Qeverìs së sodshme, feudalizmi nuk shuhet në Shqypnì: por ke vetë âsht muhamedan e ke e di se kshtenimi i Shqypnìs e dishron të shuemt e feudalizmit, e thotë ket fjalë, per me u dukë asnjansë e per me mûjtë me çue kundra Klerit edhè ndokend prej të kshtenve shqyptarë — Aní llapazani po do me hupë feudalizmin.... Si të hupë feudalizmi, e po kush i mà z a p t ortodokstë e Shqypnìs? — Flet, pra, kundra feudalve të Muzeqès, pse do me rrenue Klerin e kshten' e prandej Fèn edhè Kishen. Se s' pa e njofim na llapazanin....!

III

Veç shka se mbasi llapazani po lypka qi Qeverija

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

të na i presë drût shkurt nè Franciskâjve të Shqypnìs, na kishim me dashtë me diejtë, palè nji herë se dèr kû aj âsht mâ burrë i mirë se na, qi i thotë Qeveris, me i prè drût shkurt me nè. — Llapazani kà lè, me giasë, n'Elbasan, kû jo aq per faj të vetin, sa prej edukatet familjare, prej mejtepit, Hoxhet, begut, Pashet, ambicjonit, interesjet, sado qi lè në Shqypnì, u rrit Turk e met Turk me ndiesi, der m' ditë, qi Turku u hoq prej Shqypnijet e u buer uzdaja se kthen mâ kurr në ket dhè. Si u mkam baraka qeveritare e Shqypnís me Financa e Intendanca e u bâ modë me vûe ksulë të thîjtë e me u quejt „Shqyptár", u deklarue „Shqyptar", e kshtû hini nji herë në nji zyre herë në nji tjeter, tuj rrumullue ligjisht muej per muej nji rrogë kund nja 20 a 25 napoljonash me „gjel". Gjatë ksajë kohe, duen me thânë se kà pershkrue nji liber shqyp nen titullin „Liber kendimi", per të cillin liber muer prej Ministrìs s' Arsimit nji shperblim 450 Fr. àr. Prej zyreve të Qeverìs duel kohen e elekcjoneve të vjetit të kaluem, kuer vuni kandidaturen per mis i Kuvendit Kushtetues. Me ket punë, por, i vojt halli krejt si atij qênit dikuer, i cilli, si kallxon prralla e hershme, tuj shkue bregut t' uejit me nji fele mish bukur të madhe në gojë e tuj pa hijen e vet m' atà ujë, kah kujton per hije të vet se âsht nji tjeter qên me fele mishit në gojë, lshohet m' tê, per me i a grabitë at fele mish, e kshtû bje n'ujë e jo veç se nuk fitoi gjâ, por bjerrë edhè at fele, qi kishte pasë në gojë. Duem me thanë, se puna i duel shpuet e as u zgodh mis Kuvendi Kushtues as met ma me turî në lug të Qeveris. Atëherë, mbasi ngaë ishte tuj pasë mjaft, ja nisi me botue nji zhallogë fletorje.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Të gjith veprimi i tij, pra, posë do vjetsh zyre, kû kjè pague mirë, permblidhet m' at liber këndimi e m' nji fletë gazete, se as kà marrë krena per Shqypnì, as kà dhanë të holla, as ká çilë shkolla, as kà ngrefë shpitale as vepra bamirsije, a institute kulturale a ç' kà dhanë e falë Zoti tjeter, qi t' ishte per lulzim e perparim të komit shqyptár. Kshtû qi nuk kà kurrnji titull aj, per me çue zanin e me dnue njanin a tjetrin Shqyptár.

E po Kleri katolik? Prej ngushticet të shtillit të perkohshmes s' onë na ktû s' po duem me zanë ngojë vepren e Priftnìs as atê t' Etenve Jezuit, vepra e të cillve asht e lumnueshme e e dobiëshme per shoqnì të nierzimit, sa qi sod nuk mund të shkruhet historija e nji populli, per pa i zanë Jezuitt në gojë; vetëm duem me folë mbi veper të Franciskajve shqyptarë, kundra të cillve sidomos— si gjarpni — sterklatë helm llapazani i fletores **„Kû vêmi?“**. Mâ parë ma dalë sidomos neper veprim të Franciskâjve âsht mbajtë e mbahet Feja e kshtênë në Dukagjin e në Malcì, per të cillen kta edhè kan derdhë gjakun e vet. Prà nuk âsht e vërtetë shka llapazani maskarallon kundra Fretenve, kuer shkruen m' fletore: „Fretnit ka shumë qe kanë larguem nga misjoni i tyne fetar“. Jo; Fretent nuk janë largue prej misjonit të vet, mâ teper ket misjon të vetin e kan ushtrue edhè në dobì të Shtetit shqyptár. Se âsht Qeverija shqyptare e tektej populli i asnji familljis franciskane nuk ka rrokë armët kundra Qeverìs, per posë do Shalnjanve vjet, e kta per arsye qi Qeverija pat gradue do intriganta propagandista të huej e i pat shenjue me sundue Shalen. Masandej, kta Freten kan kenë, qi kan trajtue, të

BIBLOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

thuesh mâ të paren idè komtare në popull të Shqypnis e qi, kuer kohen e Turkut llapazani gerthitte me sa kishte në germaz: P a d i s h a h q o k j a s h a ! kta brohoritshin: R r n o f t ë S h q y p n i j a ! Mâ teper, kta, tuj u bazue mbi folklorë komtare e mbi libra të perparshem të Klerit katolik, kan kênë faktori mâ i fuqishmi i të zanunit fill të gjûhës letrare shqype, si edhè kta kjenë, qi mâ të parët perdorne gjûhen shqype per gjûhë msimi nder shkolla. Kan nji kishë, qi u kà kushtue 200.000 Fr. àr; kan nji shkollë mashkullore 63 vjetshe, nji Gymnaz, nji salë teatrale, nji shtypshkroje me motor, nji orkester per kishë e nji bandë (daull). Mbajnë dye perkohshme mujore e kan botue, pa kurrnji nihme të Qeveris, libra e broshyra shqyp — ku originale kû të perkthyeme — mâ shûm se të gjitha organet e Ministris s' Arsimit, e cilla vjetin 1921 kishte nji c r e d i t **4400 napoljonash** per ket qellim! Por, tash 40 e sa vjet, mbajnë neper Motra franciskane Stigmatine edhè nji shkollë femnore në Shkoder e nji në Shirokë, nji konvikt varzash e nji strehë foshnjore. Kshtû qi mund të thomë, pa droje gabimi, se neper veprim të Klerit e të Franciskâjve sod nuk kà mâ analfabeta në mjedis t' elementit katolik të Shkoders. Posë ktyne mbajnë per të vorfen të Shkoders edhè nji veper bâmirsije nen êmnin „ B u k a e S h n a N d o u t “, e cilla, — edhe nder kto vjet të vshtira — qet i n m e d i a 12.000 Kor. serm në vjetë. E mbi të gjitha kta, po i a lâmë fjalen Nen Kolonel Rexhep Shalës, qi të thotë aj a jane kursye a jo Franciskâjt e Shqypnis nder dit të vshtira e të rrezikshme per ekzistencen e Shtetit t' onë. Nji qind fjalë per nji pare: a don me pà

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

në Shqypnì t' eper nji fije Arkitekturë, me ndîë nji copë Muzikë qi mos t' jèt e terbueme, me soditë ndonji veper Pikture, Skulpture e teatrale, e me pà shkolla e konvikte të mbajtna me rregull? ti do të shkojsh nder institute të Klerit katolik të Shkoders, jeta e banimet e të cillve, në pikpame të kulturës okcidentale, janë si oaze në mjedis të nji shkretìs.

„Hane Sham, pra, hane Bagdad". Prandej na nuk mund e kuptojmë, se si i bajnë syt ktij teshit t' Elbasanit — Llapazan a shka i thonë — me hypë m' fik e prej andej me krrokë si korb augurzì e n' êmen të demokracìs me i thanë Qeverìs: Shtype Klerin katolik — elè Franciskajt! M' a lên mue e shokve të mië demokrat Shqypnìn, se na e qesim në dritë. Kleri âsht nji pengim i sheshtë në bashkimin e vllaznimin t' onë". — Ulu, morè, prej fikut! Shka din ti shka âsht demokracija, lirija, vllaznija, Shqypnija? Ani ti po do me na thanë se kush e man e se kush e çartë Shqypnìn..... Kqyrë historìn, se ajo tyë dishka kà me të kalxue. Historija s'âsht per me pshtjellë kafe e xhixhibanoza me fletë të saja, si mundesh me kujtue ti: ajo âsht magistra vitae. Ajo, po, kà me i diftue komit e botës, se s' âsht Kleri katolik, qi e prishë Shqypnín; por jè ti e shokët t' ue bihade.

IV.

Kurrkush mâ teper se llokmexhit e Yldiz-Ooshkut nuk kan diejt me u ndrrue kuptimin fjalve e ftyren punve, si edhè me i bishtnue kuvendit. Flotet të tyne e nji mentaliteti të lingatuem me ta duket se âsht edhè llapazani i

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

fletores **„Ku vemi“?** Si thamë sypri, entiteti i çashtjes, qi mpron aj „Frati i Dukagjinit“, nuk âsht me diejtë a kjenë a s' kjenë fajtorë shtatë të vràmt e Qafës s' Milìs; por me diftue, qi jo veç nji muhaxherim Gjakove, veshë si ushtár Shqypnije, por as vetë kryetari i Shtetit Madhuer t' ushtrìs s' onë komtare s' kà tager me mbytë nji nieri qi t' i jèt dorzue auktoritetit. Prandej llapazanit të fletores sypripermendun, per me i pergjegjë burrnisht çashtjes s' paravûeme prej „Fratit të Dukagjinit“ e jo me dredhí avokature azjatike, i tokote me diftue a qi i „pandehuni“ ushtár s' i kishte vrà atà shtate vetë, a se, tuj vrà atà shtatë vetë, aj kishte krye nji detyrë të veten. Por jo; ç' me titull t'artikullit llapazani në fjalë i bishtnon kuvendit e thotë: „Shtatë të vràmt, frat! gjikuen vedvedin“; edhe vêhet, masandej, e njehë fajet qi kan mûjtë, ndoshta, me bâ atà shtatë të vràm. Taman a la turca.

Na nuk duem me hîë n' entitet të ksajë çashtje e po i a lâm auktoritetit judicjar kompetent, me caktue pergjegjsìn, qi kan mûjtë me pasë atà shtatë të vràm e qi, ndoshta, kà muhaxherimi, qi i kà mbytë: ktû vetëm e sa per me qitë në shesh dobsìn e parimeve morale të mentalitetit t' atij llapazani të fletores **„Ku vemi?“** duem me çekë punen e Bajraktarit të Manatìs, i cili kje vrà kohen e operacjonit kundra Mirditës në 1921.

Thotë, pra, per Bajraktarin e Manatìs artikullisti llapazan, se ky, kohen e kryengritjes s' Mirditës, kà vrá 2 civila vullndetarë, 7 ushtarë, 9 kosovarë; kà grabitë ushqimin e ushtrìs e prè të perpjekunat Tiranë —Shkoder: me Serb në Lure e në Shalë (1923) kà zdeshë gjinden: per

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

shkak të tij kjenë vrà edhè 17 vullndetarë të Shkoders, e se aj vrau edhè Mazhar Deliallisin. Na e diejm se Bajraktari i Manatis, Kolë Gjoka, vrasen barbare të cillit e çekë „Frati i Dukagjinit“ n' artikull të vet, kohen e kryengritjes s' Mirditës, kà kênë mbajtë me Qeverì e jo me kryengrîtas e bejlega i kjoftë kujdo, per në mûjtë kush me na diftue të kunderten. Prandej nuk asht e vertetë, se aj kje vrá per ato mizorì, per të cillat flet artikullisti llapazan në fjalë. E llapazani e di vetë ket punë;veç shka se, si shifet kjartas prej kontekstit e prej faktit, qi aj ban pergjegjs Bajraktarin edhè per punë qi ndollen në kryengritje të disa Shalnjanve vjetin: 1923 — prandej dyë vjetë mbas vraset të tij — merret vesht qi llapazani personifikon m' Bajraktarin e Manatis të gjith popullsìn katolike m' ujë të Matës e tektej, edhè e ban pergjegjs per të gjitha livizjet e kryengritjet qi kan mujtë me ndollë në ket popullsì. Shum bukur. Veç shka se mbas ktyne parimeve morale të llapazanit të fletores **„Ku vemi?“** e mbasì para ligjës sod thohet, se nuk ka të kshtênë e muhamedan, do të thomë se me at tager, qi nji ç' do Shefqet ka mujtë me vrá Kolë Gjoken, Bajraktarin e Manatis, edhè nji ç' do Mark ka mûjtë me vra Mazhar Deliallisin, kuer të kishte personifikue m'tê të gjith popullsìn e Shqypnìs s'mesme. E qe se per ç' arsye. Vjetin 1913 Mazhar Deliallisi i ka vûe pushken Qeverìs shqyptare në Vlonë; vjetin 1914 ka vrá e damtue 72 të Mirditas m' fushë të Deljanit në Durrës: ka dbue prej fronit të vet Mbretin e Shqyptarve, edhè ká rrenue Shqypnìn; vjetin 1915 ka ngrefë flamurin e Turkìs në Vlonë e në Durrës: i ka prîë kalorìs serbe e i ka lshue

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Tiranës e Durrësit: ka djegë Bregun e Matës, Malcìn e Lezhës, Zadrimen, Mirditen, Puken dèr m' Va Spas, per me i bâ rrugë ushtris serbe neper Shqypnì; vjetin 1920 i kà rà Qeveris shqyptare me Osman Balin në Tiranë e me Halit Lleshin në Diber; vjetin 1921 pertrini trazimet e dhetorit e vjetin 1922 ato të 8 Marcit; sivjet, masandej, u ba me rrebelt e Qeveris s' Shefqet Verlacit e. vrau Kapitan Feridin me dy ushtarë në Shkoder, oficierin Kolë Prêlen me nja 15 të vrám e të shituem në Lesh, posë atyne qi kà vrà në Kalà të Dodës, në Berat, në Fieri [e njeti, e i kà shkaktue nji dam kund nja 300. 000 Frank àr Shtetit etr. etr. etr. Na e diejm se i pafati Mazhar Deliallisi nuk i kà bâ vetë të gjitha kto të zeza e se atê, me giasë, e kà vrà — dikû atjè kahë pylla e Mamùrasit — jo Bajraktari i Manatìs a ndonji i Mirditas, veç dikush i tre Bajrakve t' Ohrit, per nji ngatrresë të hershme; por kuer llapazani i fletores **„Ku vemi?“** mund t' i a ngarkojë nji të kshtênit të gjitha të zezat e nji krahinës s' kshtênë, pse tjeterkush mos me i a ngarkue nji muhamedanit të gjitha deliktet e nji krahinës muhamedane?

— Zotnì Kryeminister! Me kso kriteresh e mentalitetesh pernjimend qi nuk shkohet perpara, e sidomos na katolikët e Shqypnìs kemi vojtë aq keq, sa qi na sod me sod e mbajmë vedin, se gjindemi fort ma zi se kohen e Turkut t'madh. Del nji rreshtár a kapter Shqyptár a i shqyptarizuem, me ruejt kinse qetsìn e vendit: e na hàm d a j a k u n; lypen kualt angarì: tjerët marrin qi i á n, e në na hupin edhe kualt; njeti çilen shkolla të reja: nder me mbydhen edhè të perparshmet; çohet nji i Vinjallas e vret Fratin e La-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

çit: edhè Qeverija shqyptare jo veç se nuk e xên, por, ndersà ajo i a hjekë armët të gjith popullit, atij i lên pushken m' krah; dikush tjeter vret Priftin e Mnelës: e gjaksit e tij gjû m' gjû me komandarë të Shqypnìs e lêhen pa punë zyrtarë të vjefshem, per me u çilë punë atyne; çohet rreshtari Mujo Hoxha, atje në Nikaj e në Mertùr, e vret e pret, e djegë e pjekë, e dhunon grá e varza të kshtêna nder sy të burrave e të babave të vet të çarmatisun: e Qeverija shqyptare, me gjith protesta të bame në parlament, atê e lên të lirë e çon s y r g j y n Ipeshkvin e Kallmetit; çohet nji tjeter ushtar, muhaxherim Gjakove, e vret shtatë vetë m' Qafë të Milìs: e Qeverija shqyptare mbyllë nji sy mbì gjaksin e tyne e zên në Shkoder Ipeshkvin e Zadrimës. Se ma ktû s' po permendim as çashtje ekonomike e financjare: as proporcjonin e nëpunsave e kryqat e figuret e shkollave; veç po i thomë Zotnìs s' Ate, se sod katolikët e Shqypnìs e mbajnë të llagamisne ekzistencen e vet, e se prandej, po s'u ndrruen kritere e systeme, atà kan me kênë të ngushtuem me perdorue të tana mjetet, per të cillat i ep dorë nierit e nji kolektiviteti t' organizuem e civil tagri i autokonservacjonit, per mbs me sharrue shqymit. As nuk kè Zotnì Kryminister pse t'a ngushllojsh mâ popullin katolik me fjalë: katolikët e Shqypnìs kan nji besim të plotë në vullndesë të mirë e në zotsí t'Ande; por në nji vend, kû, si ktû në Shqypni, edhè pederasta publikë mund të pretendojnë me caktue ligjë morali, edhè poligam të ndiem mund të flasin mbì organizim të familjes civile, e koçobashllarë, myftarë, spanì, myftasima, bashibuzukë mund të shiten per demokrat e okcidentala, aty,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Zotni Kryeminister, vetem puna, se fjala s'kà mâ kurrfarë kuptimit. Nji fjalë, po, na kuptojmë ktû e âsht se fanatizmi orjental, ethë me sektarizmin okcidental — si mundet me u pà kjartas prej artikullit të llapazanit të fletores **„Kû vêmi“** — sod pp do me i qitë luftë Klerit edhè popullit katolik të Shqypnis. Dikush kà m'e kanger buzen më dhamë per ket punë, e Zotnis s'Ate kà me i tokue me i dhanë arsye Historis, sido qi të mârre rrjedha.

LAJME.

Rrokull botës.

Në ket shekullin e konferencave, si mund thirret tashmâ ky i joni, e vetmja mledhje qi diçka mujt me qitë në treg kje ajo e cilla u bashkue në London e kû posë Ententet të madhe, mueren pjesë edhe germant. Thame se diçka u qit në treg, pse qellimi u xuer disi e plani i Dawes u muer per drejtim në shvillim të gjitha çashtjeve qi u parashtruen.

Shum kjene rasat qi perkuene e mujten me i dhânë shkas të marë të kryemit të ksajë konferencë në London. N'Amerikë kapitalet e teperme, qi, tuj ulë deri në 3 perqindat, njekshtû presin me u shprazë perjashta. N'Ingilterrë nji kryeminister qi, shtŷ prej shum arsyesh të politikës së perimrendshme, pat nevojë me e lânë ndokund nâm me ndonji pûnë të madhe e qi e dite se kishte gjith popullin prej vedit po ti delte me xjerrë ushtrit frankobelge prej Ruhr-it të Germanis. Në Francë të shmangunt e partive

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI“ SHKODËR (2018)

mâ në zâ prej qeverijet e të marrunt në dorë të fuqìs sunduese prej proletarve, qi me të zi ç' pritshin me qitë poshtë edhe me vepra provët politike të bâme prej Poincaré.

Në ket konferencë gjithkush âsht bîndë në të prûm të z. Herriot, por të shikjojë nieri gjêjen e sotshme financjare në Francë, çuda kà me kênë jashta vêndit. Detyrët e mrendshme e të jashtme të Francës sot kapen kund në 400 miljard frank. E kjo gjêje âsht ajò qi kà trazue e trazon edhe tash popullin, sidomos në Nord të Francës kû merzija âsht kapë në kulm të vetin. Tuj kênë punët kso dore Herriot nuk mujt me veprue ndryshej se veproj.

Per Germanì vendimet e bâme në ket konferencen e Londonit janë nji lecim i madh fort, pse me fillimin e vjetës së rè i çilet shteg per nji politikë tregtare e cilla kà me kênë e drejtueme tashmâ vetem mas interesëvet të permrêndshme. Rrethet financjare të Germanìs shofin në shvillimin e planit Dawes nji shkas të bukur per me pshtue prej ç' do mjerimit.

Tetëqind miljon mark àr, marrë uhà, kredìt private të jashtme, kapitalet germane qi paten dalë e tash do të kthejën prap në vênd kan me bâ qi normaliteti i tregtìs e i pares të kthejë shpejt, tuj shkue kshtû plotsisht në vênd e para pikë e planit Dawes.

Por a kà me kênë e zoja Germanija mas ktyne arnimeve me bâ per vjetë gati ka 2 ½ miljard mark àr per shperblime qi do të bàj? Tuj pasë Germanija 60 miljon banorë, kishte me u rà ka 40 mark àr per krye. Tuj i marrë punët të gjitha para sysh né na duket se s' kà me kênë nji punë qi mund bânet per aq shum vjet, pse nè s' na e mërr kurrkund mendja se Germanija në ket kohë ka me mujtë me u vû aq per fije sa me pasë nji eksportacjon 10 miljardësh në vjetë, si e kishte para luftes. Në Berlin kan dà me provue, por shumica mendon se qellimi i sadò hi i madhnueshem i planit Dawes ka me ndeshë në veprim në pengime të mdhà e konferenca e Londres, qi ta aq të knaqun gjithkêndin, ndoshta ka me u njehë vetem si nji provë e nji hap i rì kahë pajti-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

mi i zêmrave ndermjet të komeve e kahë permirsimi i jetës, tuj metë kshtû aj akt i nenshkruem porsi nji nder fitime mâ të mdhà qi mund i suell vedit diplomacija ç' në pûshim t' armëve e deri më sot.

Tash tuj lânë m'anesh Europen e madhe, të ja sjellim pak sŷnin ksajë Europës s'eger të Balkanit. Jânë do dit qi punët kan vijue ashtû disi, por lajme katastrofare kan nisë me nji herë me u perhapë prej Bulgarijet, ku pritet kryengritja. Duen me thanë se qeverija nuk kà me e pasë aq fuqì sa me u bâ ball kundershtarve të vet, pse me komunist e me agrarë jânë bâ bashkë edhe makedonët. Nuk âsht e para herë qi bjen rasa me folë per nji kryengrîtje në Bulgarì, as nuk don thânë se lajmet nuk jânë të shtueme, ka nji herë edhe në teprì, gjithnji gjêja në Bulgarì don thânë se âsht pernjimênd turbull. Por nuk âsht vetem Bulgaria, por na mund thomi marë Balkani, me perjashtim, per tash nji herë, të Shqypnìs, qi âsht kahë mêrr zjarm, e vetë lajmet e smadhueme gjithkahë, jânë njj shêj se diçka vlon ashtû tinëz. Rreziku i kuq, a si duen me e thirrë tash mâ, âsht punë e sugurtë në Balkan jo vetem per Bulgarì por edhe per Jugoslavì e Rumenì. Bolshevikët jânë tuj punue gjithsà kû munden per më i nezë Balkanët, pse ky âsht vêndi kû Europa e ndin të keqen mâ kollaj se kurrkund njeti. Masat qi jânë mârrë gjithkahë jânë njimênd të rrebta, por me sà dobì kan me mujtë me kênë? Dihet çiltas tashmâ se në Germanì e n'Austrì jânë vû agentat e Sovjetve me punue per së forti me qellim qi me e perzi edhe nji herë lâshin në Balkan. Sidomos në Berlin kan rà fort në sy mledhjet e kryetarëve të bolshevikve, kû u caktue krejt mdyra e veprimit. Katerqindmî dolarë thohet se jânë në dorë të komitetit bulgàr per ket qellim. E po shperthej aty kryengritja, at herë do të bâhet, mos gjaset, krejt nji flakadâ. A kà me mûjtë me u dalë punve perpara gabineti Zankoff e me pengue agrarët, qi mâten me marrë uhàn? Në Balkan, zakonisht nuk rrin uhà pà u marrë e nuk âsht mâ se nji vjetë kuer nji reakcjon komtàr pat kênë çue kundra Stambulinskit

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e qeveris agrare. Po nuk i duel qeveris bulgare, e cilla ka mjete qindreset fort të ligështa, a mâ mirë me thânë, po nuk i ndimuene Bulgaris në ket veprim qeverìt tjera, kryengritja do të dalë fituese e do të perhapet ndoshta aq, sa s'ja mêrr kuej mêndja sot.

Rusì. Me gjith se tokët e Rusìs sidomos kahë Nord-i kan dhânë aq pak frytë e âsht droja se edhe në ket vjetë kan me hjekë zì buket, a ndoshta edhe me dekë ujet miljona nierzish, bolshevikët giêjnë gjithnji mjete per me muejt me i dhânë zjarmin, jo vetem Europës, por marë botës. Në të pêstin kongres nderkomtàr qi ata bâne, jânë bâ vendime të çuditshme. Kan da me mkâmë nji komisjon kolonjàr qi kà me pershî kolonìt e Ingilterrës, të Francës, të Belgjit, të Spanjes e të Olandës. Ndêjen e mshehët komisjoni kà me e pasë në Genf, e ka me pasë per qellim me shtî gjithkund zjarmin e me shkaktue kryengritje në të gjitha kolonìt. Si qanderr veprimi per propagandë në Lindje t' Afrikës âsht caktue Madakaskar; Dahoney ka me kênë qanderr veprimi per ânen prendimore t' Afrikës. Në Sudan, në Aleksandrì kan dâ me çilë shkollë propagandet. Partit komuniste të Francës, t' Ingilterrës e ti Belgjit do të ndimojnë me pare shum. Komisjoni do të fillojë propaganden e vet njaty kahë marimi i Gushtit. Drejtuesat jânë per Francë komunisti Cachin e Kapitani Guilbeax, mandej komunisti Costa, per Irlandë Brovon Lastkine, per Ingilterrë Douglas Mann, per Dominions Abeel Kader, Roy per Indje, Nderven Asi Kualka per Indokinë, e së mramit Popper e Amter per Amerikë.

Olandë. Në gjytetin e bukur Amsterdam u mbodh kongresi eukaristik nderkomtàr në të cillin Shêjtnija e tì Papa Piu XI kje perfaqësue prej Kardinallit von Rossun. Konkursi i popullit kje i madh fort: kapej kund në 100.000 shpirt. Mreku[illegible] gjithkêndin Mesha e madhe e kndueme prej 3000 fmîve e 500 zhakonave. Nder sa qi mueren pjesë u vûne n'oroe edhe Kryeministri Ruys do Beerenbrouck e dy ministra tjerë Aalberse e Van Swaay.

Ingilterrë. Lajme prej Londonit dijtojnë se kan mujtë

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

tashmâ me u xjerre të gjitha paret, ar e serm qi paten qillue n' avulloren Laurentic kuer kje silurue në vjetë 1917. Avullorja Laurentic kishte serm të vjeftunt e 6 miljon lirave sterline qi paten kênë xjerrë perpara e mâ vonë u diktue, si gand, nji skaj i avullores qi kishte dyqind thupra arit qi viejshin nji të katert miljoni lirash sterline. — Spedicjoni i dijetarve sado qi organizue mjaft mirë per me mujtë me u njitë në malin Everest, qi âsht mâja mâ e nalta e botës, nuk duel as per ket herë. Dijetarët jânë kapë njimênd mâ nalt se spedicjoni i vjetshem, në të cillin meten dekun dy ingliz, por per me u kapë në maje nuk mujten kurrsesi. — Qeverija inglize lypi qi Lidhja e Komeve të mêrrte sa mâ shpejt per doresh kufijt e Irak e të shvillote kshtû çashtjen e Mosulit. Mundet me kênë se qeverija turke mas ratifikimit të lidhjes së Lozanës, ka me majtë fjalen qi pat dhânë se do të bâhej pjestare në Lidhjen e komeve, mas shvillimit të ksajë çashtje e cilla per të dy palët ka nji randsi të madhe fort.

Austrì. Kanceljeri Emzot Seipel duel në Vjenë per me kremtue të 25 vjetë të Meshtaris së vet. Sado qi aj vetë nuk e desht, ceremonija muer nji randsì të madhe e mija vetësh shkuene me u pergzue me të Perndritshmin. Në kishë kû do të thohej Mesha, Kanceljeri hîni mâ i pari e ndêj tuj lutë Zotin deri sà s'u çilen dyert e Kishës per popull. Nunci Apostolik i dorëzoj t'Emzot Seipel nji leter të Papës e cilla fillon tuj permêndë lavdet qi i kjene drejtue edhe tjera herë atì kryetar popullit per veprim të palodhshem per të miren e vêndit. Shêjtnija e tì i falet nderës Zotit qi nuk la qi Seipel të marote flî e atentatit e i uron kanceljerit nji të shndoshun të shpejtë per me mujtë me vijue në zyren e naltë. Mandej Papa shton urimet e veta per rasen 25 vjetore e thotë se gzohet me tê per at kremte, njashtû si ndjeu trishtim kuer pat mârrë vesht se pat metë i vrarë em i nep Kanceljerit bekimin aspostolik. Mueren pjesë n' at zyre kìshtare gjith kryetarët e trupit diplomatik, pernaqsuesat e qëverìs e të parlamentit. Nder pergzime qi Kanceljeri muer n' at rasë lexoj edhe nji te-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "NAIM BARLETI" SHKODËR (2013)

legrafë qi Provincjalati Franciskan i Shqypnìs i pat dergue e asajë telegrafë Dr. Seipel pat mirsìn me ju pergjegjë me nji leter të çueme me anen e ministrit të punve të jashtme, Grünberger.

Francë. Alsacja e Lorena jânë tuj ja qitë do punë Francës per shkak të do ndrrimeve të pa kurrkund undyrë, qi don me bâ. Në ket rasë Kardinalli i Bordeaux, Andrieu, i ka drejtue nji leter Ipeshkvit të Metz, të cillen po na kândet me e prû ktû të perkthyeme, sidomos pse perkon fort mirë kundra do andrrave në diell qi âsht tuj pà ndonji Herriot i vogel edhe ktû në Shqypnì. Kardinalli shkruen: „Kam lexue me gzim letren baritore qi ti, nuk âsht shum kohë, i shkrove Diecezanve t'ue, e jam nji mendjet me ty per msime e kshille qi kè shtrî n'at leter. Ti kè arsye me u pergzue me vend t'andin. Aj i ka folë në ket rasë Francës e botës me nji tregim të fuqishem, tuj dishmue, kahë njefë plotsisht tagret e detyrët e veta, se si dishron me ruejtë e se sì kà dà me i dalë zot liris së vet e institucjoneve të religionit. Në vijim të letres s'ate ti i kè bâ ballë fort me drejtsì padìs mjaft të çuditshme qi na u kan sjellë provinceve të dashtuna qi na fitueme, kuer u thohet se kto janë tuj u rà ndesh rregullave t'atdhetarizmit. — Kjo padì kishte me kênë me themel, po t'ishin franceze ligjët qi ti thue se nuk duen njoftë. Por ato nuk jânë, masi loxhet masunike i kan vû nder kanune t'ona, tuj dashtë qi mos të permêndet kund nji Francë katolike — Ligjët lajke nuk jânë franceze, pse kan per qellim me mkâmë në jeten e popujve ateizmin, qi bjen me vedi mohimin e Zotit, mohimin e ç'do morali, të ç'do auktoriteti e pranuej edhe të ç'do marshtrimi shoqnuer. Atdhedashtnija e vertetë, mund lânë qi Franca, Franca e vertetë, të mârrë mî vedi nji pergjegjësi kso dore ? — Por edhe po t'ishin franceze ligjët lajke, nuk e dim pse sundueset e kohës do të kerkojnë me i vû kto në vend të ligjve tjera, qi jânë edhe ato të Francës, po deshtem me gjikue mas shpirtit të ligjë-bâsve qi i pelqyene në vjetin 1801 e 1850 e qi vêndit t'onë i kan sjellë dobì të çmuesme si nen pikpamjen e religjonit ashtû edhe në pikpamje të familjes e të shkollës. — Ata

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

qi u dalin zot ligjvet lajke a kan me mujtë me vû në dyshim atdhedashtnìn t'uej, tuj thânë se ju pengoni bashkimin moral të Francës? Ky bashkim moral âsht nji ânderr kote e utopistat qi tallen mas sojet s'duen tjeter veç me vû nji religion Shteti. — Por at herë ç' ndryshim kemi prej religionit të vjeter të Shtetit e prej religionit të rì? Ndryshimi âsht ky, se êmni i religionit të perparshem âsht kristjanizem, m' nji qi êmni i religionit të rì âsht lajcizem a ateizem." — Letra qi botueme nuk âsht as e kohës së vjeter, as e kohës së mesme, por e ktyne ditve mâ të mrama të Gushtit 1924. Ndrro ndonji fjalë në ket leter e kà me vjeftë si pergjegje me ânë të Katolikëve të Shpypnìs, kapodaivet dolarologj qi mprojnë çashtjen e shkollave lajke — ani kû! — në Shqypnì. — Âsht tuj u mkâmë nji partì e rè katolike-shoqnore. 14 deputet, shkputë qyshë në mâ të mramin parlament e dalë m' ânesh, perbâne nji grup në vedi. Ky kje shkasi mâ i pari, shkndija e ktì bashkim, qi sot shkon tuj mârrë hapët fort. Në program partija thotë së në politiken e jashtme don nji qeverì qi mos të trazojë punë e të ndimojë me ruejtë pagjen. Se don me ndêjë larg njaj nacjonalizmit egoist e të ngushtë. Partija e rè kà me pasë prej vedit shum fletore me randsì, nji nder sà edhe „L'Oûest-Eclair (Rennes) qi botohet në 250.000 copë.

Italì. Trupi i Mateotti-t, per të cillin patem folë gjatë në blênin e perparshem, u gjet. Mâ parë kje gjetë nji petk i shtatit të tì në nji hendek jo fort larg prej Romet. Neper ke shêj rmimet u shtuene edhe mâ me zèll e kshtû në krye të do ditve i duel brigadjerit Ovilio Caratelli, me ndimen e nji qênit të msuem, me gjetë edhe trupin e tì, vorrue në nji pyllë pak kilometra larg Romet. Rmimet permî fajtorë vijojnë gjithnji. Gjygji ka me nisë njaty prej motmotit të rì. Per Dumian kallxojnë se kuer muer vesht se ishte kênë gjetë trupi, dha shêje të fotta terbimit, tuj shkrepë edhe kryet per muer. — Fletorja „Mondo" çpallë nji grishje e thrret gjith ata qi nuk jânë kondend me Fashizem me u mledhë tok per të mkamun të nji partìs së ré „Unione Nazionale"

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

demokrate-liberale. Ka gjasë se kan me dhânë pelqimin e vet posë demokratve konstitucjonal edhe liberalët e shkputun, socjalistat unitarë, maksimalistat e popullorët. — Edhe nder partì të ndryeshme të Katolikve vêhet n'oroe nji levizje bashkimi me shum randsì. Ish-popullorët qi, vjet, ja duelen, ja kjene largue prej partijet, bashkë me konservatorë a katolikë nacjonalista" në nji mledhje gatimi qi bânë në gjytetin Bolonja, dane me mkamë nji partì të rè me emen „qanderr komtare". — Në konkursin hartistik të çpallun prej Franciskajve të Milanit me nji çmim 25.000 lirash per mâ të bukren pikturë mî themelusìn e Urdhnit franciskan porsi lajmtarin e pagjës botnore, nder mâ se 400 hartist konkurrenta duelen fituesa: Carlo Donati, Francesco Chiappelli e Guglielmo Janni. — E Perkohëshmja „La Civiltà Cattolica", qi gzon nji nâm botnuer, mushi të 75 vjetë të botimeve të veta. Në ket rasë Papa u kâ drejtue do Redaktorëve e bashkëpuntorve nji leter pergzimi fort të bukur, me të cillen tuj naltue vepren e Etenve Jezuit qi jânë themeluëst e vijuesët e ksajë së Perkohëshme aq në zâ, i kshillon qi edhe mas sodit të vijojnë n'at veper të çmueshme qi âsht lumnija e Fès e dobija e nierzimit.

Rumenì. Asht tuj u perfolë perherë e mâ me të dhânun per nji ndrrim qeverije e partija kundershtare ka nisë me thânë çiltas se edhe Bratjanu do të bije njashtû si rà kolega serb i tì Pasiq, të cillit ju desht me i bâ vênd opozitës. Populline e shofim dà dysh: disa interesohen per kryetarin e cubave Terchte, per „mretin e zhavarinave të Tunës" si aj ja kà njitë vedit; tjerët njekshtû kqyrin kah Londoni ku kahë gjysa e Qushtit ka dalë Bratjanu per me pà a mund i sjellë Rumanìs nji uhà neper financjer amerikaj e ingliz. Çashtja financjare Rumenin e ka qitë nder ethe. Por nji dorëhjekje e qeverìs edhe në kjofta se do të bâhet, nuk kà me kênë aq shpejt. Sa per veprime të Muselinit rumen in spe, të Generalit Averescu, per tash nji herë jânë vetem fjalë fletoresh. — Çashtja e konkordatit të Rumenìs me Selìn Shêjte në Romë vijoj fort marë. Të kryemt e punës ka me kênë njaty në

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

mojin e Tetorit.

Jugoslavì. Të rămt e gabinetit Pasiq, qi parashifej shum kohë parpara, u vertetue e mas shum zorimesh mujt me u mkâmë gabineti i rì nen kryesìn e Davidoviqit, qi me 18 Gusht muer vot-besimin në ket masë: 169 per, 114 kundra qeverìs. Per qeverì votuene demokratt, partija popullore slovene, muselmant e Bosnjes, partija e Radiqit, agrarët, muselmant e jugut të Serbìs e germanët; kundra qeverijet votuene: radikalt e demokratët e pamvarëshem. — „Beogradska Novosti“ lajmon se me 15 Shtatuer mreti Aleksander kà me udhtue per Paris per me krye lidhnì ndermjet Jugoslavìs e Francës. Mreti shpreson se deri at herë gjëja politike e Jugoslavìs ka me mujtë me u permirësue. — Fletorja zyrtare e Agramit bjen nji vendim neper të cillin qeverija mkâmë disa zyre marshtrimi, si per arsim, per ekonomì e per politikë shoqnore, qi difton çiltas se Kroacija, si edhe Slavonija kan me kënë marshtrue në vedi. E fletorja „Hrvat“ e dishmon çiltas tuj thânë: me ket vendim kemi shêjin mâ të kjartin e të mkamunit t' autonomìs në Kroacì e Slavonì. — Me 25 Gusht mreti ka nenshkrue nji dekret mas të cillit në gjith mretnìn do t' emnohen prefekta të rì.

Turkì. Fletorja „Reichpost“ N. 237 27 Gusht mêrr lajm prej Konstantinopolit se, shtŷ prej zyreve qeveritare të Turkìs, dugajët të gjitha e magazet paskan qitë jashtë e hjekë punet gjith njata qi sherbejshin e nuk ishin musulman. Fletorja shton edhe se nji shumicë e madhe prej ktyne të mjerëve qi meten pa punë veç pse nuk ishin musulman, kà mrrîjtë në Belgrad e se qeverija jugoslave âsht tuj û gatue me mârrë uhân.

Palestinë. Jânë do dit qi paknatsija e popullit nder shum vise të Palestinës mêrrte perherë mâ eger tuj shkaktue edhe ka nji turbullim: Nji lajm zyrtàr prej Jeruzalemit thotë: Vahabitët, qi kan msŷ prap Transjordanjen rrahë jugu i Aman kjene thye krejt e në të hikun lane të dekun me qindra. Prà, per çka shifet, nuk âsht mâ nji turbullim i vogel, por bash lufte mî të cillen nji tjeter

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

lajm prej Kajro thotë se parìt qeveritare t' Ingilterrës e të Francës jânë lidhë me shtrue me gjith fuqì e sà mâ shpejt kryengritjen kahë Transjordanja e kahë Sirija.

Sudan. Lajme prej Kajrit bìn se edhe n' ato vise kà plasë kryengritja e pa knaqsija në popull shkon tuj u bâ perherë mâ e madhe. Ingilterra âsht tuj çue padà ushtarë qi shkarkojnë në limanin Sudan. Lajme prej Melilla thonë se nji daname e Ingilterrës âsht nisë per limanin Sudan e nji tjeter per Aleksandrì.

Marok. Luftat ndermjet të Marokjanve e t' ushtrìvet të Spanjës vijojnë gjithnji e me turr perherë mâ të terbuem. Per çka mund parashifet urdìt e Spanjes qi aty-ktû e paten ka nji fitim të pjesëshem, kan nisë me u shperdà aq keqas, sa kà nisë me u hapë fjala se Spanja âsht mêndimit me i lshue krejt ato vise, tuj majtë vetem ndonji nder qandrra mâ të forcueme. Kryengritja e fiseve duket e pergjithtë e prandej edhe Spanja ka çue nieri të madh. Të ndeshunat janë të thuesh të nerditëshme. — Sa jemi tuj kalue në shtyp me kto fletët e mrame po marrim vesht mas nji lajmit të fletores „Matin" se Primo de Rivera i paska lajmue njimend generalit francez de Chambrun vendimin e marrun prej Spanjes qi me lshue krejt viset e Rif-it e me majtë vetem pozicjonet në Tetuan e Melilla.

Kinë. Shiu, qi u shpeshtue në nji mndyrë të jashtzakonshme nder shum vise të Kinës, bâni rrenime të mdha. Njehen mytë n' ujë afer 3500 katundesh. Numri i atyne qi bâne deken n' ata ujë duen me thanë se kapet kund në nja 70.000. Qeverìs ka me ju dashtë me u perkujdesë per të majtun të 5 miljon e mâ fryméve qi, tuj pasë metë të pa plang, nuk kan gjâ mas shpirtit. — Ma e mramja statistikë, krye në ket vjet, bjen se numri i katolikve në Kinë kapet në 2.208.000.

Kanada. Shtypi kanadjan ka folë shum në këto dit permì nji invencjon t'Abatit Langlais per çka u perket ndertesëve të shpijave. Asht nji të perbâm qi e thrrasin „cement kristalin" në pshtetje të gipsit. Kta të perbâm âsht fort si guri, lmuet si xhami

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e mund lahet si mermeri. Ky tip i ri cementit ka nisë me u perdorë nder shum ndertesë në Quebec e të gjith kan metë të knaqun.

Amerikë. Lajmojnë prej Nev-York se me gjith masa të mârruna per me pakue numrin e të huejve, tuj caktue per vjeten e kalueme numrin 307.000, gjithnji dihet se n'at kohë kan hî nder Shtetet e Bashkueme 670.000 vetë. Duen me thânë se kahë kufijt e Jugut kan hî kund nja 400.000 të huej. Shumica e ktyne nierzve jânë puntorë të pamsuem e vetem 23.000 jânë zanatlî. — Me 10 Gusht në Mashville të Shtetit Tennesy muer zjarm fabrika e madhe e municjonit të qeverîs. Dami i sendeve thonë se âsht kund nja 20 miljon dollarësh. Baroti qi u dogj kapet deri në 45 miljon pfund. Numri i të dekunve nuk mujt me u caktue edhe. Dritsoret e pullazet e shum shpijavet edhe fort të largta kjene bâ copë e grimë. Shpijat e aferme rane krejt mrêndë, bâ hî e pluhun. Flakët u kapen aq nalt, sa mujten me u pâ deri 45 kilometra larg vêndit. Shkaku i ksajë katastrofë deri tash s'mujt me u hetue. — Fletoret marrin prej Washington se Kryetari Coolidge në bisedë qi bâni permî programin qi aj paraqet per në majtë kryetarîn, paska pasë diftue e thânë se politika e imigracjonit âsht nji politikë të dalunit zot Amerikës e se aj paraqet qi Shtetet e Bashkueme të marrin pjesë në gjygjin e Ajës e edhe se dishron qi plani Dawes të mêrret në kujdes e të shtihet në veprim, per me pâ a âsht Europa ajo qi e don bashkëveprimin e Amerikës, e mas ksajë prove të bâme, Coolidge thanka se âsht i gatuem per me u bâ fjalë-mirë prane Fuqive të mdhâ per me sjellë nji tjeter konferencë e cilla ka me pasë per qellim të perkuemt e mjeteve luftarake e kodifikimin e ligjve nderkomtare. — Fletoret e Amerikës vijnë me shkrime per rreth çashtjes së sgjedhjes së Kryetarit. Gjithecila tuj mprojtë at kandidatin e vet. Kandidatt mâ të shêj jânë Coolidge, kryetari i sotshem, të cillin e mpron partija republikane; i dyti âsht ish-bajlozi Davis; i treti senatori La Follette, mandej vinë tjerë mâ të vogjel, qi praktikisht nuk kan vandsî aspak, pse pshtetë

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2013)

prej partive qi s'jânë kund njeti, veç në leter të fletoreve.

Brazil. Njaty kahë gjysa e Korrikut shperthej nji kryengritje e cilla kje shkaktue prej do oficirave qi çuene peshë kundra qeverìs ushtarët qi kishin nen drejtim të vetin. Madje pûna nisi me u bâ e randë, pse luftat e bâme per rreth S. Paolo kjene mjaft të pergjakshme, me të dekun e të varruem shum prej të dy palve e e me dame të randa nder shpija, qi kjene gandue prej gjyleve të topave. Por qeverija kje e shpejtë e rrethue si i pat kryengritsit per tokë e dèt, i ngushtoj, mas disa ditësh lufte, me rà në dorë. Lajmet mâ të mramet bìn se në S. Paolo meten dekun 1106 vetë.

Angorë. Fletoret marrin e bìn prej Konstantinopolit: Mêrret vesht prej Angoret se Komisarjati per financa ka caktue me zgiedhë disà specjalista të huej, qi do të mêrren në sherbim të qeverìs e caktimi u bâ kso dore: per zyre doganore kà me mârrë specjalista amerikaj, per inspekcjon të financave specjalista francez, per pensjone pleqnije specjalista prej Sviceret, per kadaster nji specjalist prej nji Shtetit asnjanës. Në projekt të gatuem prej nji komisjonit të veçântë mî statutin e martesës, monogamija âsht kênë pranue pergjithsisht e në parim, por nder rasa të veçânta e me lêje rrin më kâmë edhe poligamija.

Afganistan. Nji telegrafë prej Tachkend i lajmon Agencìs „Rosta" se me 11 Gusht ka shperthye nji kryengritje e mndershme kundra Emirit t'Afganistanit. Kryengritësit mundohen me ligështue pozicjonin e Emirit, i cilli ishte kênë forcue mjaft mirë me per të mledhun të parlamentit. Kryngritësit paraqesin per kandidat froni nji farë Abdyl Qerimi, qi âsht kênë rritë nder Indje. Gjêja e Afganistanit njehet porsi nji nder mâ të kqijat.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Bibljografi.

Gomari i Babatasit. Poem dramatik i Gegë Toskës. Shkoder. Shtypshkroja Franciskane.

Mî ket poem, qi, porsa i botuem, kje blè aq me shumicë sa mos me i metë mas do javësh Shtypshkrojes në dispozicjon veç pak copë, po lâm të flasë fjalen e vet fletorja „Ora e Maleve“, auktoriteti i së cillës, si gjithkush e dishmon, nuk mund vêhet në dyshim. Kjo fletore, pra, në Numrin 7 të vetin nepte ket gjygjë mî vepren e Gegë Toskës:

Nên pseudonymin „Gegë Toska“ mâ i madhi Poet i Shqypnìs, A. Gjergj Fishta, na falë nji veper të rè me titullin e pervùjtë e original: Gomari i Babatasit.

Poeti i ynë, qi me sà shkrime të vlera kalli në zêmbren e shqyptervet të ngathët shkëndìn liriprùese të patrjotizmes e pergatiti kësodoret realizimin e indipendences komtare, zbritet furieshem prej majevet të lumnueshme t' epopès, e me vishkllen e satirës së vet të zakonshme çon gjak shpinen e pseudoatdhetarvet të cilët trupin e Shqypnìës e mbëluen me varrë të shêmtueshme e të turpshme. Libri, 104 fletësh, lexohet në nji frymë. Asht nji satirë e gjallë, therce, herë e pàmëshrirëshme, fûnd e mbaje, prej dates 27 Dhetuer (në syprinë) e në vargun e mram: „Lassen Sie nur!“.... Poemi âsht shkrue me nji pasunië, forcë e shdërvjelltësië giûhe të bîndueshme. Mûnd të thomi se në giûhë shqype Auktori kà diftue nji krue të pà shterrshem fjalësh, thanjesh e frazesh me të cillat âsht i zoti me shprehë nuancet mâ të holla e mâ të vshtirat e mendimit. Vepra âsht e dame në trië pjesë me nji prolog qi, në vetvedi, âsht nji kryeveper e vogel. Neper

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

vargje të kumbueshme të poemit. Babatasi kalon si nji Mefistofel qi tuj stigmatizue varrët e administratës s' onë, shgjeton ashpriſht me sarkazmin e vet plotë perfytyrime ustahat e Shqypniës okcidentale! Klasik, nder tjerë, na duket monologu i tij në të treten pjesë, kû shfren krejtë vagabondfobizma e njoftun e Auktorit.

Kritikat nuk kan me mungue: jo vetem prej ânës s'atynvet qi qi nen aluzjone të poemit tash lexojnë êmnin e vet, por edhe prej disavet qi dënojnë parimisht ket mëndyrë shkrimi. Perkundrazi nuk do t'a dnojë ket shtill kush âsht mârrë ndopak me letratyren botore në të cilen nuk mûngojnë shêmbulla të tilla furije poetike.

Kritikuesi të mêndojnë se në ket liber flet shpirti i popullit, e se „Populli"—si thotë mottoja qi me vend rrî në krye të librit—falë ata qi e mundojnë, por nuk kà per të falë kurr atà qi e rrêjnë".

Kan mrrîjtë në Drejtim t' onë:

1. Gjergj Kastrioti, Fletore kombëtare e pa anshme. Del 3 herë në muaj. Drejtor-përgjegjës: Arqimandrit Dr. Vissar Xhuvani. Drejtimi: Gjergj Kastrioti — Tiranë. — Nen ket emen Dr. V. Xhuvani ka nisë të botojë edhe nji tjeter fletore, si pjesë fetare, e del 2 herë në muej. Çmimi: 2 koronë serm per tre muaj. Botohet në Shtypshkrojen „Mbrothësija" e Kristo P. Luarasit.

V. O. Drejtimi, tuj mos mujtë me e dhânë me nji here gjyqin e vet mî vepra qi i çohen, pse teper i ngushtë trupi i së Perkohëshmes, lajmon nji herë botimin e tyne, tuj u detyrue me folë mâ gjatë e mas raset mî njato vepra qi vî duken ma me rândsi.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Hylli i Dritës

del me 15 të setcillit muej.

Pajtimet e Dorshkrimet i drejtohen Drejtimit të së Perkohshmes —

— **„Hylli i Dritës“** — Shkoder, Rruga e Shën Andout Nr. 14

Çmimi i pajtimit:

Per Shkoder: Fr. ar 10. — Me postë: 11.

Nji Numer: Kr. 2.50

Gerant i gjegjshem: KOLE TOPALLI.

Me lëje të të Parve.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Nji perfaqësim

per motocikleta market nderkomtare i paraqitet njaj perfaqësuesit qi të jèt i zoti per produkcjon.

Të paraqitunat nen çifren

„Amerikan P. A. 137“

tu Rudolf Mosse, Prag. II., Palais Koruna, Tshechoslovaquie

Në Shtypshkrojen Franciskane në Shkoder punohet mirë, shpejt e lirë.

Me 10 Shtatuer

kan me fillue me u shkrue xansat qi kan dá me ndjekë

Gimnazin Klasik „Illyricum“.

Per shvillime me ju sjellë Drejtorit.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)